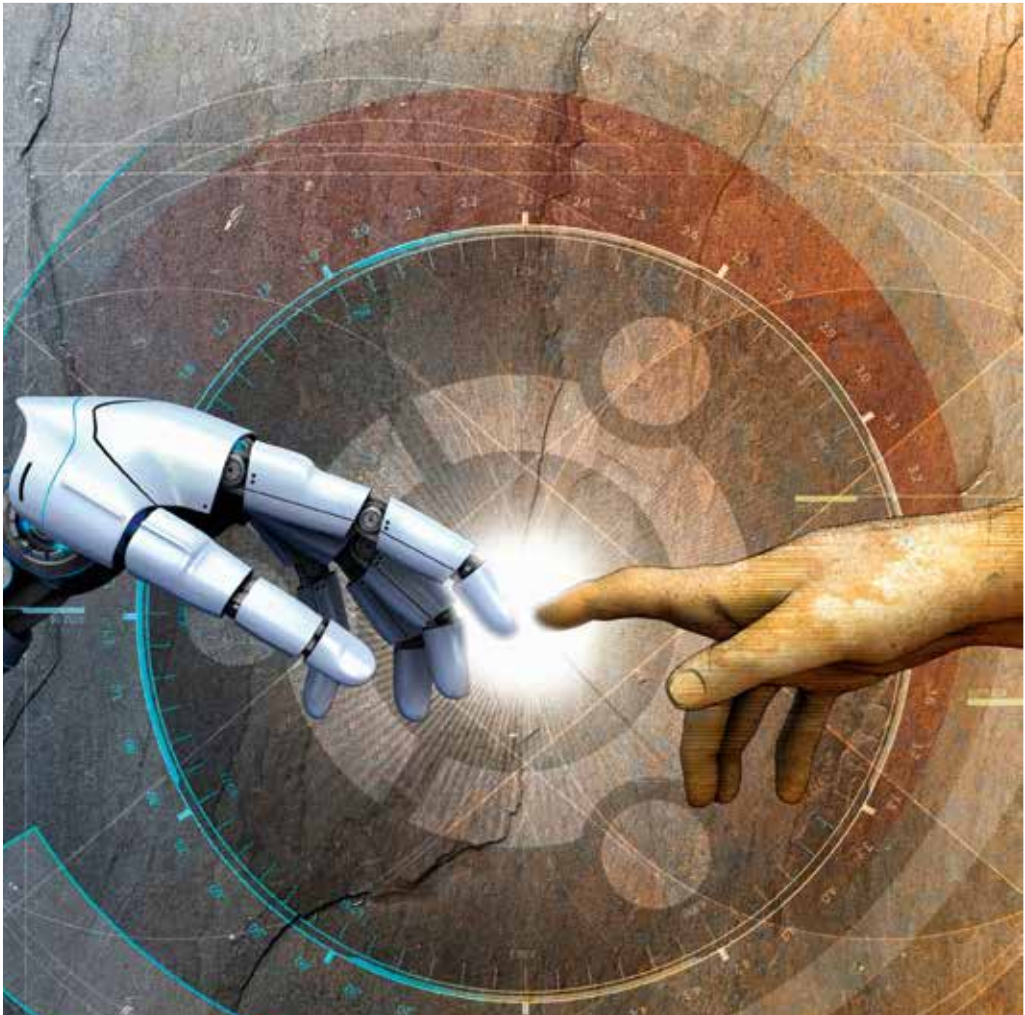

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 80^ο | ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2017 | ΑΡΙΘ. 765

«Αναζητώντας την αλήθεια. Πίστη και Έπιστήμη»

«100 χρόνια από την Οκτωβριανή Έπανάσταση»

«Τò κύτταρο, τò μεγαλειώδες έργοστάσιο τής ζωής»

ΑΛΗΘΕΙΑ, ΕΙΝΑΙ ΜΑΚΑΡΙΟΙ; Γ.Β.Μ.....	161
ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ. ΣΥΜΜΑΧΟΙ Ή ΠΟΛΕΜΙΟΙ; ΕΙΡΗΝΗ ΓΡΑΦΑ	163
ΤΟ ΚΥΤΤΑΡΟ, ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΕΣ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ	177
ΤΑ ΔΩΡΑ ΤΟΥ 1940 ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ	182
Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΑΝΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ 100 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ (1917-2017) ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	183
ΠΩΣ ΓΙΝΕΤΑΙ Η ΠΡΟΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ	192
ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΘΕΡΙΝΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	197
ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΤΣΕΛΙΚΑΣ ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΡΓΙΝΟΣ	199
ΕΠΙΣΤΟΛΗ: Η ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΨΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΦΑΛΜΕΡΑΓΙΕΡ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	200

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 10€
Έξωτερικού 20€

Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύτση 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θεληξινόης 1, 166 74 Γλυφάδα

Η Έπιτροπή επιφυλάσσει σε έαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιευόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Όλοκληρωμένες λύσεις έντυπης έπικοινωνίας
Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυθο Άχαρνών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Όκτώβριος 2017

ΑΛΗΘΕΙΑ, ΕΙΝΑΙ ΜΑΚΑΡΙΟΙ;

Ενα ἐρώτημα καὶ ἓνας προβληματισμός. Τί θὰ αἰσθανθεῖ ἓνας ἄνθρωπος, διαποτισμένος ἀπὸ τὴν ὑλιστικὴ νοστροπία τῆς ἐποχῆς μας, διαβάζοντας τοὺς Μακαρισμούς; «**Μακάριοι οἱ πτω-**

ἔχουν τὴν ἐξουσία, ποὺ κυβερνοῦν τὸν κόσμο, ποὺ διαθέτουν τὸ χρῆμα. Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ὑπολογίζουν κανέναν, ποὺ κάνουν ὅ,τι θέλουν καὶ κανένας δὲν τολμᾷ νὰ τοὺς ἀντισταθεῖ. Σύνθημά τους «ὑψωσε τὸν ἑαυτό σου, γὰρ νὰ ὑψωθεῖς». Μακάριοι δὲν εἶναι οἱ

Ὅσοι δὲν θέλουν νὰ χάσουν τὴν καλοσύνη τῆς καρδιάς, τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς, τὸν συναισθηματικὸ τους πλοῦτο, ὅ,τι ὑψηλὸ καὶ ὠραῖο διαφοροποιεῖ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ζωικὸ βασίλειο, αὐτοὶ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν σὲ ἰδανικὰ καὶ νὰ ἀγωνίζονται γι' αὐτά. Δὲν θὰ παύσουν νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ νὰ ἀγωνίζονται γι' αὐτή. Δὲν θὰ σταματήσουν νὰ ὀρθώνουν τὸ ἀνάστημά τους στὴν ὁποιαδήποτε ἀδικία, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ τοὺς κοστίζει σὲ ταλαιπωρίες καὶ ὀδυνηρὲς περιπέτειες. Ναί, γιὰ αὐτοὺς πιστεύουν στοὺς Μακαρισμούς, ζοῦν τοὺς Μακαρισμούς, γι' αὐτὸ καὶ αἰσθάνονται ἀληθινὰ εὐτυχισμένοι. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀπερίγραπτη εὐτυχία δὲν τὴν ἀνταλλάσσουν μὲ τίποτα. Ζοῦν πραγματικὰ εὐτυχισμένοι, ἐπειδὴ δὲν πιστεύουν στὸ γεμᾶτο πορτοφόλι, ἀλλὰ στὴ γεμάτη ψυχή.

χοί... Μακάριοι οἱ πρᾶξεις... Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην... Μακάριοι οἱ καθαρὸι τῆ καρδιά... Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί... Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι...» (Ματθ., ε' 3-11). Αὐτοί, λοιπόν, εἶναι οἱ μακάριοι καὶ αὐτοὺς μακαρίζει ὁ Χριστός; Ἐκεῖ βρίσκεται ἡ εὐτυχία γιὰ τοὺς Χριστιανούς;

Γιὰ μᾶς μακάριοι δὲν εἶναι οἱ φτωχοί, μὲ ὁποιαδήποτε ἔννοια καὶ ἂν λέγεται αὐτό. Μακάριοι εἶναι οἱ πλούσιοι, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὴ δύναμη, ποὺ

πραεῖς. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀδύνατοι ποὺ ὅλοι τοὺς ἐκμεταλλεύονται. Μακάριοι εἶναι οἱ σκληροί, οἱ ἀδίστακτοι ποὺ ὅλοι τοὺς τρέμουν. Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί; Ποῖος τοὺς ὑπολογίζει; Μακάριοι εἶναι οἱ πολεμοκάπηλοι στὴν ψυχὴ καὶ εἰρηνόφιλοι στὰ λόγια. Εἰρηνοφιλία στοὺς Διεθνεῖς Ὄργανισμούς, ὑστερία στὸ ἐμπόριο ὀπλων καὶ στοὺς ἐξοπλισμούς, ἐνθάρρυνση τῆς βίας καὶ τῆς ἀρπαγῆς. Μακάριοι δὲν εἶναι οἱ «πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην», ἀλλὰ ὅσοι χορταίνονται ἀπὸ τὸν κόπο τῶν φτωχῶν καὶ τὸν ἰδρωτὰ τῶν

ἀδυνάτων!

Εἶναι και αὐτὴ μιὰ θεώρηση τῆς ζωῆς, και καθόλου ἐξωπραγματική. Διεθνείς οἱ κατακτήσεις τῆς. Καμουφλαρισμένη ὁμως και μὲ πολλὰ προσωπεῖα. Ἐκεῖνο πού τῆς λείπει εἶναι ἡ ἐπισημοποίηση και νομιμοποίηση.

Ἵσοι ὁμως δὲν θέλουν νὰ χάσουν τὴν καλοσύνη τῆς καρδιάς, τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς, τὸν συναισθηματικό τους πλοῦτο, ὅ,τι ὑψηλὸ και ὠραῖο διαφοροποιεῖ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ ζωϊκὸ βασίλειο, αὐτοὶ θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ πιστεύουν σὲ ἰδανικά και νὰ ἀγωνίζονται γι' αὐτά. Δὲν θὰ παύσουν νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἀγάπη και νὰ ἀγωνίζονται γι' αὐτή. Δὲν θὰ σταματήσουν νὰ ὀρθώνουν τὸ ἀνάστημά τους στὴν ὅποιαδήποτε ἀδικία, ἔστω και ἂν αὐτὸ τους κοστίζει σὲ ταλαιπωρίες και ὀδυνηρὲς περιπέτειες. Ναί, γιατί αὐτοὶ πιστεύουν στοὺς Μακαρισμούς, ζοῦν τοὺς Μακαρισμούς, γι' αὐτὸ και

αἰσθάνονται ἀληθινὰ εὐτυχισμένοι. Και αὐτὴν τὴν ἀπερίγραπτη εὐτυχία δὲν τὴν ἀνταλλάσσουν μὲ τίποτα. Ζοῦν πραγματικά εὐτυχισμένοι, ἐπειδὴ δὲν πιστεύουν στὸ γεμάτο πορτοφόλι, ἀλλὰ στὴ γεμάτη ψυχή. Χωρὶς νὰ περιφρονοῦν τὰ ὑλικά ἀγαθά, δὲν δίνουν τὴν καρδιά τους μόνο σ' αὐτά. Τὴν καρδιά τους τὴν δίνουν πρῶτα στὸν Χριστὸ και ἀπὸ ἐκεῖ ἀντλοῦν τὴν εὐτυχία τους.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Μιὰ ἀλήθεια μὲ τεράστια κοινωνική σημασία. Ἐν γιὰ τὴν ὑλιστική θεώρηση μακάριος θεωρεῖται ἐκεῖνος πού παραμερίζει ἑκατὸ ἱκανούς, γιὰ νὰ πάρει ὁ ἀνίκανος τὴ θέση τους, γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ μακάριοι εἶναι οἱ δέκα νέοι και νέες τῆς ἐπαρχίας πού παραιτήθηκαν ἀπὸ διαγωνισμό, γιὰ νὰ πάρει τὴ θέση φτωχὸς οἰκογενειάρχης. Και μὲ τὴν εὐγενική χειρονομία τους ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἀγάπη δὲν πάγωσε ἀκόμα μέσα στὶς καρδιές, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ τὶς ζεσταίνει και νὰ τὶς παρακινεῖ σὲ ἔργα ἀληθινοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Εὐτυχισμένοι ἀληθινὰ εἶναι οἱ τίμιοι βιοπαλαιστές, τὰ τίμια παιδιὰ πού δὲν καταδέχθηκαν νὰ κρατήσουν τὰ δελεαστικά ποσὰ πού βρῆκαν, ἀλλὰ τὰ παρέδωσαν στοὺς κατόχους τους. Εὐτυχισμένοι εἶναι οἱ νέοι και οἱ νέες πού, σὲ μιὰ αἰσθησιακὴ ἐποχή, ἀγωνίζονται νὰ κρατήσουν ψηλὰ και καθαρὸ τὸ μέτωπό τους και προχωροῦν στὴ ζωὴ χωρὶς ἀβαρῆς στὶς ἀρχές τους. Εὐτυχισμένες εἶναι οἱ ἀδούλωτες ψυχές πού ἀντιμετωπίζουν μὲ θάρρος τὶς ἐλκυστικές προκλήσεις και προσκλήσεις τῶν πειρασμῶν, πού δὲν διαπραγματεύονται τὴν ἀξιοπρέπειά τους. Προτιμοῦν και αὐτὸν τὸν θάνατο ἀπὸ τὸν ἠθικὸ ἐξευτελισμὸ και τὸν στραγγαλισμὸ τῆς συνειδήσεώς τους. Λοιπόν, δὲν ἔχει παρὰ ὁ καθένας νὰ διαλέξει τοὺς Μακαρισμούς πού τοῦ ταιριάζουν.

Γ.Β.Μ.

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΛΗΘΕΙΑ

ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ. ΣΥΜΜΑΧΟΙ Ή ΠΟΛΕΜΙΟΙ;

Η σχέση πίστεως και επιστήμης απασχολεί τον κόσμο σήμερα εξίσου όπως και παλαιότερα. Σήμερα, μάλιστα, καλούμαστε να αποδείξουμε τα αυτονόητα και να απολογούμαστε για την πίστη μας, σε μιὰ χώρα που ἐπὶ 2000 χρόνια πορευόταν με τὸν Χριστό. Τὸ θέμα φαίνεται να απασχολεῖ τὴν κοινὴ γνώμη, ἀν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα (56^ο Παιδαγωγικὸ Συνέδριο «Μεγάλου Βασιλείου» με τίτλο «Σύγχρονες ἀθρησκευτικὲς προκλήσεις»· «Θρησκεία καὶ ἐπιστήμη στὴν ποίηση», Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἑρευνῶν, Ἰανουάριος 2017 κ.ἄ.) καὶ ἀπὸ τὸ διαδίκτυο.

Ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας

Εἶναι χρήσιμο νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου: «*Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ*» (Ιω., ιδ' 6)· «*Ἐγὼ εἰς τοῦτο γενένημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ· πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τὴν φωνήν*» (Ιω., ιν' 37)· «*Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς*» (Ιω., ν' 32).

Ἔχουμε λοιπὸν δύο βασικὲς ἀρχὲς τῆς πίστεως μας: Πρῶτον, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ μᾶς ἀποκαλύφθηκε, καί, δεύτερον, ὅτι ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας θὰ μᾶς ἐλευθερώσει. Οἱ χριστιανοὶ λοιπὸν, που δέχονται τὸν Κύριο ὡς τὸν προσωπικὸ τους Σωτῆρα καὶ ὁδηγὸ στὰ βήματα τῆς

ζωῆς τους, βιώνουν τὴ δική Του ἀλήθεια καὶ με αὐτὴν τὴν ἀλήθεια πορεύονται μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους. Βασικὰ παραδείγματα εἶναι οἱ βίοι τῶν Ἁγίων μας, ἀλλὰ καὶ πολλῶν κρυφῶν ἀγωνιστῶν μέσα στοὺς αἰῶνες τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Οἱ Ἅγιοι, ὅπως γράφει ὁ θεολόγος Σωτήριος Κόλλιας στὸ βιβλίο του *Ἀναζητώντας τὴν ἀγιότητα*, δὲν φοβοῦνταν τὸν κόσμον καὶ τίποτε φθαρτὸ καὶ πρόσκαιρο οὔτε δειλίαζαν μπροστὰ σὲ ἄρχοντες καὶ δυνάστες, καθὼς, ὄντας σίγουροι γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ σχέση τους μαζί Του, ἀτένιζαν μόνο τὸ θεῖο πρόσωπό Του. Τὸ μόνο που φοβοῦνταν ἦταν μὴ χάσουν τὸν Χριστὸ ἀπὸ τὴν καρδιά τους, κάτι που θὰ γινόταν μόνο ἀπὸ δική τους ὑπαιτιότητα. Γιατὶ ὁ Χριστὸς λέγει, κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο: «*Ἐγὼ πατὴρ, ἐγὼ ἀδελφός, ἐγὼ νυμφίος, ἐγὼ οἰκία, ἐγὼ τροφή, ἐγὼ ἱμάτιον, ἐγὼ ῥίζα, ἐγὼ θεμέλιος [...] καὶ φίλος καὶ μέλος καὶ κεφαλὴ καὶ ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ, πάντα ἐγὼ· μόνον οἰκείως ἔχε πρὸς ἐμέ· Ἐγὼ πένης διὰ σέ· καὶ ἀλίτης διὰ σέ· ἐπὶ σταυροῦ διὰ σέ, ἐπὶ τάφου διὰ σέ. [...] Πάντα μοι σύ, καὶ ἀδελφός καὶ συγκληρονόμος καὶ φίλος καὶ μέλος. Τί πλέον θέλεις;*» (Ιω. Χρυσ., *Υπόμνημα εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν*, Ὁμιλία Ος', ed. J.-P. Migne, PG 58, 700.33-45). Τί περισσότερο λοιπὸν θέλουμε ὅσοι ἀποδεχθίκαμε τὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, που εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως μας καὶ ἡ πέτρα τῆς ὁμολογίας μας;

Ἐρχόμαστε τώρα στὴν ἀναζήτηση τῆς

ἀλήθειας μέσω τῆς ἐπιστήμης. Ἀξίζει νὰ διερωτηθοῦμε: Ποιὰ ἀλήθεια ἀναζητᾷ ἡ ἐπιστήμη; Ἐξέρομε ὅτι μελετᾷ τὰ αἷτια τῶν φαινομένων τοῦ ὕλικου κόσμου καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσει ἀπαντήσεις, ξεκινώντας με ὑποθέσεις, παρατηρήσεις καὶ θεωρήματα, μέχρι αὐτὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι πράγματι ἰσχύουν. Ἔτσι, μέσα στὴν πορεία της, βλέπουμε ἐπιστημονικὲς θεωρίες νὰ ἀνατρέπονται, καὶ ἄλλες νὰ ἐπιβεβαιώνονται καὶ νὰ βρίσκουν πρακτικὲς ἐφαρ-

ἐπιστημονικὸ ἐπίτευγμα τῆς διάσπασης τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν ἀτομικὴ ἐνέργεια, ποὺ ἀπειλοῦν με ἀφανισμό τὸν πλανήτη, ἂν οἱ ἄνθρωποι δὲν περιορίσουν τὴ χρῆση της καὶ δὲν ὑπάρξει εἰρήνη μεταξύ τῶν λαῶν; Ἄς θυμηθοῦμε τὴ Χιροσίμα καὶ τὸ Ναγκασάκι. Ὁ πόλεμος δὲν ἀποτελεῖ πιά τοπικὴ ὑπόθεση τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν, ἀλλὰ μιὰ παγκόσμια ἀπειλὴ με ἑκατομμύρια θύματα.

Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ ἐπιστὴμη χρειά-

Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ ἐπιστὴμη χρειάζεται τὴν ἠθικὴ, γιὰ νὰ μὴν ἐπιφέρει τὴν ἐξαφάνιση τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ εὐφορία ποὺ θεμελίωσε τόσες ἀνθρώπινες ἐλπίδες στὴν πρόοδο τῶν ἐπιστημῶν ἀρχίζει νὰ ἐξασθενίζει μπροστὰ στὴ διαπίστωση τῆς προσωρινότητας κάθε ἀνθρώπινης γνώσης. Σήμερα, ἡ συνεχὴς ὑποβάθμιση τοῦ περιβάλλοντος, οἱ γενετικὲς παρεμβάσεις καὶ ἄλλες ἀρνητικὲς πλευρὲς τῆς τεχνολογικῆς προόδου ἔχουν διαμορφώσει μιὰ πιὸ κριτικὴ στάση ἀπέναντι στὴν ἐπιστὴμη καὶ τὴν τεχνολογία.

μογές, βελτιώνοντας ἀρχικὰ τὶς συνθήκες διαβίωσης τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερα ὅμως ἀνησυχούμε γιὰ τὸ ποῦ θὰ ὀδηγηθεῖ ἡ ζωὴ σὲ αὐτὸν τὸν πλανήτη, ἂν ὁ ἄνθρωπος συνεχίσει νὰ κάνει ἀλόγιστη χρῆση τῶν γνώσεων ποὺ ἔχει ἀποκτήσει μέσω τῆς ἐπιστήμης. Χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς ἀγωνίας εἶναι τὰ διάφορα οικολογικὰ κινήματα, με πρόσφατο παράδειγμα τὴν καμπάνια διάσωσης τῶν μελισσῶν ἀπὸ ὀμάδα τοῦ Anaaζ λόγω τοῦ κινδύνου ἐξαφάνισής τους ἀπὸ δηλητηριώδη φυτοφάρμακα¹. Ἀλλὰ τί νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸ

ζεταὶ τὴν ἠθικὴ, γιὰ νὰ μὴν ἐπιφέρει τὴν ἐξαφάνιση τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ἡ εὐφορία ποὺ θεμελίωσε τόσες ἀνθρώπινες ἐλπίδες στὴν πρόοδο τῶν ἐπιστημῶν ἀρχίζει νὰ ἐξασθενίζει μπροστὰ στὴ διαπίστωση τῆς προσωρινότητας κάθε ἀνθρώπινης γνώσης. Σήμερα, ἡ συνεχὴς ὑποβάθμιση τοῦ περιβάλλοντος, οἱ γενετικὲς παρεμβάσεις καὶ ἄλλες ἀρνητικὲς πλευρὲς τῆς τεχνολογικῆς προόδου ἔχουν διαμορφώσει μιὰ πιὸ κριτικὴ στάση ἀπέναντι στὴν ἐπιστὴμη καὶ τὴν τεχνολογία.

1 Ἡ ἱμιδακλοπρίδη εἶναι ἓνα χημικὸ ἐντομοκτόνο, ποὺ τὸ ψεκάζουν σὲ φρούτα καὶ λαχανικά. Οἱ ἐπιστήμονες λένε πὼς σκοτώνει τὶς μέλισσες, βάζοντας σὲ κίνδυνο ὀλόκληρη τὴν ἀλυσίδα τῆς ζωῆς. Στὸ μίνιμά τους ἀναφέρουν: «Οἱ μέλισσες βρίσκονται σὲ κίνδυνο, καὶ μαζί τους ἀπειλεῖται

ἡ παγκόσμια παραγωγὴ τροφίμων. Γι' αὐτό, ὁ Καναδᾶς τώρα σκέπτεται νὰ ἐφαρμόσει μιὰ ἀνατρεπτικὴ ἀπαγόρευση γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ θανατηφόρα γιὰ τὶς μέλισσες χημικά. Ὅμως τὸ ἰσχυρὸ λόμπυ τῶν ἀγροχημικῶν ἀντιστέκεται, καὶ εἶναι στὸ δικό μας χέρι νὰ σώσουμε τὶς μέλισσες!».

Ἡ ἐπιστήμη, λοιπόν, ἀσχολεῖται μὲ τὴν ὑλικὴ ὑπόστασι τῆς ζωῆς μας καὶ ἔχει βελτιώσει ἀναμφισβήτητα τὴν καθημερινότητα, ἐνῶ στὴν παρούσα φάση ἀποτελεῖ τὸν σοβαρότερο κίνδυνο γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, παρὰ τὶς ἀνέσεις καὶ τὶς δυνατότητές του, δὲν εἶναι περισσότερο εὐτυχησμένος καὶ ἡρεμὸς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῶν προηγούμενων αἰώνων. Ἡ θαυμαστὴ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης δὲν ἔκανε τὸν ἄνθρωπο οὔτε καλύτερο οὔτε ἠθικώτερο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει οὔτε νόημα οὔτε σκοπὸ. Ἡ ἐπιστήμη δὲν

Ἡ θαυμαστὴ ἐξέλιξη τῆς ἐπιστήμης δὲν ἔκανε τὸν ἄνθρωπο οὔτε καλύτερο οὔτε ἠθικώτερο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει οὔτε νόημα οὔτε σκοπὸ. Ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει ἀπαντήσεις στὸ γιατί ὑπάρχουμε, γιατί ζοῦμε καὶ τί σκοπὸ ἔχουν ὅλα ὅσα συμβαίνουν γύρω μας.

μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει ἀπαντήσεις στὸ γιατί ὑπάρχουμε, γιατί ζοῦμε καὶ τί σκοπὸ ἔχουν ὅλα ὅσα συμβαίνουν γύρω μας.

Ὁ Ian Barbour, ἓνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ μελέτησε περισσότερο τὶς σχέσεις ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, τὶς συνοψίζει σὲ τέσσερα εἶδη: σύγκρουση, ἀνεξαρτησία, διάλογος, συγχώνευση.

Ὅπως ὅμως φαίνεται ἀπὸ τὰ ὅσα σημειώνουμε ἐδῶ, ἔχουμε δύο ὀντότητες ποὺ ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἀνθρώπινης καθημερινότητας καὶ καλύπτουν διαφορετικὲς ἀνάγκες. Ἡ μὲν Πίστη ἔρχεται νὰ ἀπαντήσει σὲ ἓνα θεμελιῶδες ἐρώτημα

τοῦ ἀνθρώπου, γιατί ζῶ, ἢ δὲ Ἐπιστήμη ἔρχεται νὰ βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο στὴν κατανόηση φυσικῶν φαινομένων καὶ ἐξ αὐτοῦ στὴν τροποποίηση τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς του, ἐλπίζοντας βέβαια γιὰ τὸ καλύτερο. Ἄν λοιπὸν βλέπαμε τὶς δύο αὐτὲς ὀντότητες σὰν δύο δρόμους, ἢ μὲν πρώτη ἔχει πορεία πρὸς τὸν οὐρανὸ, ἢ δὲ δευτέρη πορεία παράλληλη μὲ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς. Ξεκινοῦν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ὅπως παραδέχεται ὁ Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Στάθης Ψύλλος, ἔχουν κοινὴ προέλευση, ἀλλὰ ὄχι κοινὴ πορεία. Πῶς γίνεται λοιπὸν νὰ συγκρουσθοῦν;

Στὴν ἐποχὴ μας, ὁ παλαιοντολόγος Stephen J. Gould (1941-2002) διετύπωσε αὐτὴ τὴν ἀνεξαρτησία πίστεως καὶ ἐπιστήμης μὲ τὸν ὄρο «μὴ ἐπικαλυπτόμενες διδασκαλίες». Ἡ πρώτη ξεδιψᾷ τὴν πνευματικὴ δίψα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ δευτέρη φροντίζει νὰ κάνει τὸν ὑλικὸ του κόσμον πιὸ ἄνετο. Ἐπομένως, πίστη καὶ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐχθροί, ἐφόσον καλύπτουν ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου ἐξίσου σημαντικὲς.

Ἡ κάλυψη τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν ἰσορροπεῖ πνευματικὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ δημιουργεῖ προϋποθέσεις γιὰ πνευματικὸς προβληματισμούς. Ἡ αὐξημένη παραγωγὴ τροφῶν καὶ εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, ἢ δημιουργία θέσεων ἐργασίας, ἀποτελοῦν ἐπιτεύγματα τῆς τεχνολογίας, ποὺ μὲσφ τῆς ἐπιστήμης ἔδωσαν τὴ δυνατότητα στὸν ἄνθρωπο τῆς καλῆς θέλησης νὰ προσφέρει καὶ νὰ καλύπτει καὶ τὶς ἀνάγκες ἀναξιοπαθόντων συνανθρώπων του. Καὶ τὰ καλὰ ἔργα ἀποτελοῦν καθῆκον γιὰ τὸν χριστιανό, γιατί γίνονται ἀφορμὴ νὰ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, ὁ ὁποῖος στὴν καθολικὴ του ἐπιστολὴ μᾶς λέει ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ πτεῖς στὸν γυμνὸ καὶ πεινασμένο ἀδελφό,

«Πήγαινε ἐν εἰρήνῃ», χωρίς νὰ τοῦ δώσεις τροφή καὶ ἐνδύματα, καὶ προσθέτει: «*Οὕτως καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἔργα, νεκρά ἐστὶν καθ' ἑαυτήν*» (Ἰακ., β' 17). Ἔτσι λοιπόν, ὁ πιστὸς ἄνθρωπος μέσῳ τῆς ἐπιστήμης μπορεῖ νὰ γίνῃ χρήσιμος, τόσο στὸν ἑαυτό του ὅσο καὶ στὸν συνάνθρωπο.

Εἶναι φανερὸ λοιπόν ὅτι, ἐφόσον ὁ ἄνθρωπος ἔχει διπλῆ ὑπόσταση, ὑλικὴ καὶ πνευματικὴ, ἔχει ἀνάγκη τόσο τὴν πίστη ὅσο καὶ τὴν ἐπιστήμη. Ἄλλωστε, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας γνωρίζουμε ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπῆρχαν πόλεις χωρίς τεῖχη

Δυστυχῶς, ἀπὸ τὸν 19^ο αἰῶνα γέμισε ἡ ἀνθρωπότητα ἀπὸ ἄνθρώπους ποῦ, ἐνῶ εἶχαν καταφέρει σημαντικὴ πρόοδο στὴ ζωὴ τους, ἀρνοῦνταν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ καὶ μέσῳ τῆς θέσης ποῦ κατεῖχαν προσπάθησαν νὰ προωθήσουν τὶς ιδέες τους.

Ὁ Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας τῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Στάθης Ψύλλος, τὸν ὁποῖο ἀναφέραμε καὶ παραπάνω, σὲ ἄρθρο του ποῦ κυκλοφορεῖ στὸ διαδίκτυο μὲ θέμα τὴ σχέση ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, ἀναφέρει: «Ἡ σχέση μεταξύ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας

Στὴν ἐποχὴ μας, ὁ παλαιοντολόγος Stephen J. Gould (1941-2002) διετύπωσε αὐτὴ τὴν ἀνεξαρτησία πίστεως καὶ ἐπιστήμης μὲ τὸν ὄρο «μὴ ἐπικαλυπτόμενες διδασκαλίες». Ἡ πρώτη ξεδιψᾷ τὴν πνευματικὴ δίψα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δεύτερη φροντίζει νὰ κάνει τὸν ὑλικό του κόσμον πιὸ ἄνετο. Ἐπομένως, πίστη καὶ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐχθροί, ἐφόσον καλύπτουν ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου ἐξίσου σημαντικὲς.

καὶ χωρίς νόμους, ἀλλὰ χωρίς ἱερὰ δὲν ὑπῆρχαν.

Παρ' ὅλο ὅμως ποῦ ἡ πίστη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔχουν συμπληρωματικούς ρόλους, καὶ ἐπομένως συνεργαζόμενες μποροῦν νὰ βελτιώσουν τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴ γῆ, ἔρχονται πολλοὶ ἄνθρωποι, ποῦ ἀνήκουν σὲ διάφορες ἰδεολογίες, νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι πίστη καὶ ἐπιστήμη ἀλληλοσυγκρούονται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σύμμαχοι. Κατὰ τὴ γνώμη μου, ἴσως αὐτὴ νὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπάτη ποῦ ἔχει ποτὲ ἐμφανισθεῖ στὴν παγκόσμια ἱστορία. Ἔτσι λοιπόν, μὲ τὸ κάλυμμα τῆς ἐπιστήμης προωθοῦνται ἰδεολογίες ποῦ μοναδικὸς τους στόχος εἶναι νὰ ἀποδείξουν ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, καὶ ἐπομένως οἱ ἐπιστήμονες δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ πιστοί.

εἶναι πολύπλευρη καὶ πολυεπίπεδη. Τὰ συναφῆ ἐρωτήματα δὲν εἶναι πάντα σαφῆ καὶ καλῶς τοποθετημένα. Ὑπὸ μία ἔννοια, μιλοῦμε γιὰ τὴ σχέση μεταξύ δύο θεσμῶν –δύο ἀνθρωπογενῶν θεσμῶν– ποῦ χαρακτηρίζονται ἀπὸ μία συγκεκριμένη ἱστορία, θεσμικὴ ὀργάνωση καὶ κυρίως ἐννοιολογικὴ συγκρότηση. Τὸ θέμα τότε εἶναι ἡ συνύπαρξί τους, καὶ ἡ προσέγγισί του θὰ ἦταν τετριμμένη: *φυσικὰ καὶ πρέπει νὰ συνυπάρχουν!* Ἀλλὰ τὰ πράγματα περιπλέκονται, γιὰτὶ δὲν μιλοῦμε ἀπλῶς γιὰ δύο διακριτὲς θεσμικὲς ὀντότητες, ἀλλὰ γιὰ δύο τρόπους γιὰ νὰ προσεγγίσουμε, ἐν πολλοῖς, τὴν ἴδια καὶ αὐτὴ πραγματικότητα». Ἀποδέχεται δηλαδὴ ὅτι πρέπει νὰ συνυπάρχουν, ἀλλὰ θεωρεῖ, ἐσφαλμένα κατὰ τὴ γνώμη μου,

ὅτι προσεγγίζουν τὴν αὐτὴ πραγματικό-τητα. Πιθανώτατα παρασύρεται, λόγω τῆς ιδιότητάς του ὡς καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφίας, ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ φιλοσοφία θέτει ὑπαρξιακὰ προβλήματα στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἡ μόνη ἐπιστήμη. Ἡ φιλοσοφία στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα προβληματιζόταν στὸ θέμα τῆς πίστεως στὸν ἕνα Θεό, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν σὲ μιὰ κοινωνία εἰδωλολατρική.

Ἡ μεγάλη σύγκρουση πάνω στὸ θέμα τῆς σχέσης πίστεως καὶ ἐπιστήμης, ὅπως εἶδαμε, ξεκίνησε στὴ Δύση, ὅπου

πομπικὸ ρόλο καὶ νὰ εἶναι ἐμπειρικά ἐλέγξιμες. Συνεπῶς, ἡ ὑπόθεση τῆς ὑπαρξῆς Θεοῦ εἶναι ἄχρηστη στὴν ἐπιστήμη. Δὲν εἶναι ἀπλῶς μὴ ἐπιστημονική. Εἶναι ἕνα ἐπιπλέον φορτίο στὴν ἐπιστημονικὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου, χωρὶς ἐπιστημονικὴ νομιμοποίηση. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός – τουλάχιστον μὲ τὴν ἔννοια τῆς πρῶτης ἀρχῆς, τοῦ ποιητῆ τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ σημαίνει ὅτι ἡ ὑπαρξὴ του καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς δὲν ἐμπίπτει στὴν ἐπιστήμη οὔτε νομιμοποιεῖται ἀπὸ αὐτήν.

Ὁ William Paley (1743-1805) ὑποστή-

Ἡ μεγάλη σύγκρουση πάνω στὸ θέμα τῆς σχέσης πίστεως καὶ ἐπιστήμης ξεκίνησε στὴ Δύση, ὅπου ἐμφανίσθηκε ἡ ἀθεΐα ὡς ὀργανωμένο κίνημα, μὲ σκοπὸ νὰ κατεδαφίσει ὅ,τι εἶχε κάνει τὴν Εὐρώπη πολιτισμένη, δηλαδὴ τὸν Χριστιανισμό, βγάζοντάς τιν ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα. Ἔτσι, ὁ ἐξ ἀποκαλύψεως Θεός, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἔγινε πάλι ὁ ἄγνωστος θεὸς καὶ θέμα φιλοσοφικῶν συζητήσεων τῶν σαλονιῶν καὶ τῶν ἀγορῶν.

ἐμφανίσθηκε ἡ ἀθεΐα ὡς ὀργανωμένο κίνημα, μὲ σκοπὸ νὰ κατεδαφίσει ὅ,τι εἶχε κάνει τὴν Εὐρώπη πολιτισμένη, δηλαδὴ τὸν Χριστιανισμό, βγάζοντάς τιν ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα. Ἔτσι, ὁ ἐξ ἀποκαλύψεως Θεός, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἔγινε πάλι ὁ ἄγνωστος θεὸς καὶ θέμα φιλοσοφικῶν συζητήσεων τῶν σαλονιῶν καὶ τῶν ἀγορῶν. Ὄταν ὁ Μέγας Ναπολέων ρώτησε τὸν ὑπερ-ἐπιστήμονα Laplace ποῖα εἶναι ἡ θέση τοῦ Θεοῦ στὸ ἔργο του *Οὐράνια Μηχανικὴ*, ὁ Laplace ἀπάντησε: «Δὲν χρειάστηκα αὐτὴ τὴν ὑπόθεση». Δὲν πρόκειται ἐδῶ ἀπλῶς γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση μιᾶς ἀρχῆς ἐννοιολογικῆς οἰκονομίας στὴ δόμηση τῆς ἐπιστημονικῆς εἰκόνας τοῦ κόσμου. Πρόκειται, συνάμα, γιὰ μιὰ δέσμευση στὴ θέση ὅτι οἱ ἐπιστημονικὲς ὑποθέσεις πρέπει νὰ παίζουν ἕνα ἔνο-

ριξε ὅτι, ὅπως δεχόμαστε ὅτι ἕνα ρολοὶ δημιουργεῖται ἀπὸ ἕναν ὠρολογιοποιό, ἔτσι κατ' ἀναλογίαν θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι τὸ σύμπαν, μὲ δεδομένη τὴν πολυπλοκότητά του καὶ τὴν ἀρμονία του, δημιουργήθηκε (σχεδιάσθηκε) ἀπὸ ἕναν ἔλλογο δημιουργό, τὸν Θεό. Ἀντίθετα, ὁ Richard Dawkins, σύγχρονος βιολόγος, ποὺ εἶναι εὐρέως γνωστὸς γιὰ τὶς ἀπόψεις του σχετικὰ μὲ τὸν ἀθεϊσμό, τὴν ἐξέλιξη, τὸν δημιουργισμό (creationism), τὴ θεωρία τοῦ εὐφυοῦς σχεδιασμοῦ καὶ τὴ θρησκεία, ὁ ἐξέχων κριτικὸς τοῦ δημιουργισμοῦ καὶ τοῦ εὐφυοῦς σχεδιασμοῦ, στὸ βιβλίο του *Ὁ Τυφλὸς Ὁρολογιοποιός (The Blind Watchmaker, 1986)*, μίλησε ἐναντία στὴν «ἀναλογία τοῦ ὠρολογιοποιοῦ», καὶ ἀντὶ αὐτοῦ περιέγραψε τὶς ἐξελικτικὲς διαδικασίες ὡς ἀνάλογες μὲ τὸν «τυφλὸ

ώρολογιοί». Ο εξέλικτικός βιολόγος του Χάρβαρντ Stephen Gould άμφισβήτησε τόν κότινο του Richard Dawkins, προτεινόντας στο βιβλίο του *Rocks of Ages* ότι ή έπιστημονική και ή θρησκευτική άυθεντία θα πρέπει να θεωρούνται συμπληρωματικές, και όχι άλληλοαποκλειόμενες. Ένδιαφέρουσα είναι ή τοποθέτηση του Francis S. Collins, ένδς άπό τους εξέχοντες γενετιστές της Άμερικής και για πολύ καιρό έπικεφαλής του Σχεδίου Άνθρωπίνου Γονιδιώματος, ό όποιος συνετέλεσε στην ανακάλυψη των γενετικών άνωμαλιών που προκαλούν την κυστική ίνωση, τη νευρωίνωμάτωση και τη νόσο του Huntington. Στο βιβλίο του *Η Γλώσσα του Θεού* με εύληπτο τρόπο παρουσιάζονται τό κεφάλαιο της γενετικής δομής του άνθρωπίνου γονιδιώματος και οί ψυχικές μεταπτώσεις του κορυφαίου γενετιστή πριν άπό την όμολογία της ύπάρξεως του Θεού. Ο συγγραφέας προτείνει την πίστη του σε έναν στοργικό Θεό, που δημιούργησε τόν άνθρωπο με εξέλικτικές διαδικασίες.

Για τόν κορυφαίο, τώρα, μελετητή της Ιστορίας των Έπιστημών John Brooke, Βρετανό Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο

του Λάνκαστερ και Όμότιμο Καθηγητή της έδρας Idreos του Πανεπιστημίου της Όξφόρδης, που ειδικεύεται στη σχέση έπιστήμης και θρησκείας και την ιστορική εξέλιξή της, τό ζήτημα έπιστήμης (γνώσης) και θρησκείας έχει λυθεί, και τό έχει αναλύσει ό ίδιος έξαιρετικά μέσα άπό τά βιβλία του. Άπό πολύ νωρίς ή έρευνά του έπικεντρώθηκε στη μελέτη της σχέσης αυτής, άποδομώντας τη διαδεδομένη άποψη περι πολεμικής μεταξύ των δύο. Στα βιβλία του άπορρίπτει τό έπιχείρημα πως ή ανάπτυξη της έπιστημονικής γνώσης συνεπάγεται την κατατρόπωση των θρησκευτικών αντίλήψεων. Στο βιβλίο του *Έπιστήμη και Θρησκεία* προσφέρει μια εισαγωγή και μια κριτική περιήγηση σε ένα άπό τά πιό συναρπαστικά και διαχρονικά ζητήματα, τη σχέση έπιστημονικής γνώσης και θρησκευτικής πίστης. Και ό ίδιος ό Καθηγητής Brooke, στην έρώτηση ποιά είναι ή σχέση του με τη θρησκεία, άπάντησε: «Πάντα σεβόμουν την έπιστημονική παράδοση, αλλά όταν συνδέθηκα με τη θρησκεία, δέν ένιωσα κάποια σύγκρουση μέσα μου. Άκόμη κι άν την αισθανόμουν, ξέρω ότι έχω μέσα μου τούς κατάλληλους μηχανισμούς, για

νά διαχειρισθῶ μιὰ τέτοια κρίση. Πάντως, δὲν εἶναι ζήτημα ἐπιλογῆς, θρησκεία ἢ ἐπιστήμη».

Ὁ Raoul Follereau, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του στοὺς λεπροὺς καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε «πατέρας τῶν λεπρῶν», στὸ βιβλίο του *Μοναδικὴ ἀλήθεια ἢ ἀγάπη* ἔγραφε: «Ὁ Χριστιανισμὸς μπορεῖ νὰ μιλάει, καὶ αὐτοὶ ποὺ τὸν ἀρνοῦνται ἔχουν δεχθεῖ τὶς εὐεργεσίες του».

Ἄς δοῦμε λίγο στὸ παρελθόν, πῶς ξεκίνησε ὁ πόλεμος. Δὲν πρέπει νὰ ἀγνοή-

Ἡ προσπάθεια ἀποδόμησης κάθε χριστιανικοῦ στοιχείου στὴ Δύση δὲν εἶχε τέλος. Σὲ μιὰ ἐποχὴ εὐφορίας, στὸ τέλος τοῦ 19^{ου} αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20^{ου}, ἡ ἐπιστήμη θεωρήθηκε ὡς ἡ μοναδικὴ ἀντικειμενικὴ γνῶση.

σουμε ὅτι οἱ λανθασμένες θέσεις τῶν Καθολικῶν καὶ ἡ προσπάθεια ἐλέγχου τῶν πάντων ἔδωσαν ἐρείσματα στοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως καὶ πυροδότησαν ἕναν πόλεμο, ποὺ συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Τὸ πρῶτο γεγονός συμβαίνει τὴν 7^η Μαρτίου 1277, ὅταν ἐξεδόθη ἡ Καταδικαστικὴ Πράξη τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Παρισίου Etienne Tempier. Μὲ αὐτὴ τὴν πράξη καταδικάσθηκαν 219 προτάσεις ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ τῶν σχολιαστῶν του (συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἀκινάτη), γιατί ἔρχονταν σὲ σύγκρουση μὲ τὴ χριστιανικὴ πίστη, καὶ κυρίως μὲ τὸ δόγμα τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ.

Τὸ δεύτερο γεγονός λαμβάνει χώρα περίπου 350 χρόνια ἀργότερα. Εἶναι ἡ δίκη καὶ καταδίκη τοῦ Γαλιλαίου τὸ 1633, σχεδὸν ἕναν αἰῶνα μετὰ τὴ δημο-

σίευση τοῦ ἔργου τοῦ Κοπερνίκου τὸ 1543. Ὅμως, ἐνῶ ἡ Ἱερὰ Ἐξέταση εἶχε καταδικάσει τὸ Κοπερνίκειο σύστημα ὡς αἰρετικὸ τὸ 1616, ὁ Πάπας Οὐρβανὸς Η΄ ἦταν φιλικὰ διακείμενος πρὸς τὴν παρουσίαση τοῦ Κοπερνίκειου συστήματος ὡς μιᾶς ὑπόθεσης ἐργασίας.

Σὲ κείμενο ποὺ παραθέτει ἡ Καθολικὴ Ὁμολογία γιὰ τὴ σχέση ἐπιστήμης καὶ χριστιανισμοῦ, ἀναφέρει ὅτι: «Τὸν 19^ο αἰῶνα ἡ σχέση αὐτὴ παρουσιαζόταν ὡς μιὰ ἀναπόφευκτη καὶ συνεχῆς σύγκρουση μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τομέων, καθὼς διαπιστώνεται στὰ ἔργα τοῦ John Draper (1874) καὶ Andrew D. White (1896). Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα ἀναφέρονται σὲ συγκρούσεις, διαμάχες καὶ στὸ ἀσυμβίβαστο μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας. Τὰ ἴδια ἔργα, σὲ ἕνα μεγάλο ποσοστὸ, συνέβαλαν στὴ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ μύθου, ποὺ, ὅπως θὰ δοῦμε, εἶναι χωρὶς ἱστορικὴ βάση». Ὁ Draper ὑποστηρίζει ὅτι «ἡ Ἐκκλησία ἐμπόδισε πάντοτε τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης, προσφεύγοντας στὴν ἐξουσία γιὰ τὴ λύση τῶν προβλημάτων» καὶ ὅτι «ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ Καθολικισμὸς ἀναγνωρίζονται ἀμοιβαῖα ὡς ἀσυμβίβαστα πράγματα».

Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ὁ Πάπας Λέων ΙΓ΄, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐγκαινίων τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τοῦ Βατικανοῦ, ἀναφερόταν σ' αὐτὲς τὶς ἀπόψεις καὶ ὑπενθύμιζε σ' αὐτοὺς ποὺ κατηγοροῦσαν τὴν Ἐκκλησία ὡς φίλη τοῦ σκοταδισμοῦ, ὡς παράγοντα ἀγνοίας καὶ ὡς ἐχθρὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου, ὅτι ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ποικίλες τῆς δὲν ἀντιτίθενται στὴν ἀληθινὴ καὶ σταθερὴ ἐπιστήμη, ἀντίθετα τὴν ἀσπάζονται, τὴν ἐνθαρρύνουν καὶ τὴν προωθοῦν μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ φροντίδα.

Ἡ προσπάθεια ἀποδόμησης κάθε χριστιανικοῦ στοιχείου στὴ Δύση δὲν εἶχε τέλος. Σὲ μιὰ ἐποχὴ εὐφορίας, στὸ τέλος τοῦ 19^{ου} αἰῶνα καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 20^{ου},

ή επιστήμη θεωρήθηκε ως η μοναδική αντικειμενική γνώση. Στο έργο του *Μαθήματα της φιλοσοφίας του θετικισμού*, ο Auguste Comte το 1810 χώρισε την ιστορία σε τρεις φάσεις: τη θρησκευτική, τη μεταφυσική και την επιστημονική. Κατά τον Comte, η μοντέρνα εποχή χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι κυριαρχείται από την επιστημονική γνώση, ενώ οι λοιπές μορφές γνώσης πρέπει να θεωρηθούν ξεπερασμένες. Κατά την άποψή του, η επιστημονική γνώση βασίζεται στα θετικά δεδομένα της εμπειρίας και είναι η μοναδική αντικειμενική γνώση. Ο Comte υποστήριξε ότι έφθασε η στιγμή να αντικαταστήσουμε τη θρησκεία με την επιστήμη, και συνέταξε ένα ημερολόγιο στο οποίο οι έορτες των Αγίων είχαν αντικατασταθεί με αυτές των μεγάλων επιστημόνων.

Αυτή η θέση υιοθετήθηκε ξανά στις δεκαετίες του '20 και του '30 του περασμένου αιώνα, επικεντρωμένη κυρίως στο πεδίο της γνώσης. Οι κύριοι συγγραφείς αυτού του λεγόμενου λογικού θετικισμού ήταν ο Rudolf Carnap, ο Philipp Frank και ο Bertrand Russel. Βασική αρχή τους ότι εκτός επιστήμης δεν είναι δυνατή καμμία αντικειμενική γνώση, συνεπώς η μεταφυσική και η θρησκεία δεν έχουν κανένα νόημα. Άλλα πολύ γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι αυτή η άκραία θέση δεν μπορούσε να υποστηριχθεί. Στην αρχή με την κριτική του Karl Popper και κατόπιν με εκείνη των Thomas Kuhn, Imre Lakatos και Paul Feyerabend, κατέστη σαφές ότι η φύση της επιστημονικής γνώσης δεν είναι τόσο απλή.

Το 1976, ο Πάπας Παύλος ΣΤ' αναγνώρισε ότι η παρεξήγηση μεταξύ της επιστήμης και της θρησκευτικής κοινότητας διαταράσσει τη διανοητική μας ισορροπία και αποτελεί το μεγάλο πρόβλημα της εποχής μας. Διαβεβαίωσε ότι το θρησκευτικό πνεύμα δεν έχει τίποτε ενάντια

στην επιστημονική πρόοδο, απεναντίας τη διευκολύνει και την ενισχύει αντικειμενικά και ύποκειμενικά με τη λατρεία του προς την όλη αλήθεια. Σε επιστολή του Πάπα Ιωάννου Παύλου Β' το 1987, επ' ευκαιρία της τρίτης εκατονταετίας από τη δημοσίευση του έργου του Νεύτωνα *Principia mathematica*, δηλώνεται ότι «τόσο η θρησκεία όσο και η επιστήμη πρέπει να διατηρήσουν την αυτονομία και την ιδιαιτερότητά τους», αλλά και ότι ο διάλογος μεταξύ των δύο είναι «άναγκαίος, αν και δύσκολος».

Είναι φανερό πια ότι η σχέση μεταξύ αντικειμενικών παρατηρήσεων και επιστημονικών θεωριών δεν είναι διόλου απλή. Η εμφάνιση της θεωρίας της εξέλιξης των ειδών του Δαρβίνου, σύμφωνα με την οποία η φυσική επιλογή έχει την εμφάνιση φαινομένου σχεδίου στη φύση, χωρίς να προϋποθέτει ή να χρειάζεται κάποιον σχεδιαστή, αποτέλεσε τη σημαία πολλών άρνητων του Θεού, που υποστηρίζουν ότι με αυτή την επιστημονική θεωρία μπορούμε να εξαφανίσουμε τον Θεό από τη ζωή μας, αυτοαποκαλούμενων ως προοδευτικών, θεωρώντας όλους τους άλλους σκοταδιστές. Έτσι, ο βιολόγος Richard Lewontin αναφέρει ότι η λύση που παρέχει η φυσική επιλογή είναι κάθε άλλο παρά καλά σχεδιασμένη. Ποιός άλλος σχεδιαστής θα έβαζε τις εισόδους του λάρυγγα και του φάρυγγα πλάι πλάι; Από αυτό και μόνο μπορούμε να αντιληφθούμε σε τί ύψος έωσφορικής αλαζονείας μπορεί να φθάσει ο άνθρωπος, προκειμένου να υποστηρίξει τις θέσεις του.

Ως αντίβαρο της θεωρίας της εξέλιξης δημιουργήθηκε, πάλι από τη Δύση, η θεωρία της Δημιουργίας, θέλοντας να παρουσιάσει την ιστορία της *Γένεσης* ως μια επιστημονική θεωρία. Οί δημιουργιστές στηρίζουν την επίθεσή τους στη θέση ότι δεν υπάρχουν ασφαλή κριτήρια,

για να διαχωρισθεί ή επιστήμη από την ψευδο-επιστήμη. Ἐξέλιξη τῆς θεωρίας τῆς Δημιουργίας υπῆρξε ή θεωρία τοῦ Νοήμονος Σχεδιασμοῦ (Intelligent Design), ποῦ ἔχει γίνει ἀρεκετά δημοφιλῆς τελευταία. Ἡ ἐν λόγω θεωρία δὲν ἀρνεῖται τὴν ἐξέλιξη –ἀντιθέτως, τὴν ἀσπάζεται–, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ θέσει σὲ νέα βάση τὸ θέμα

ἀκόμη ἴχνη τοῦ «μύθου» (ὅπως τὸν ἀποκαλοῦν ὀρισμένοι συγγραφεῖς) τῆς ἀπόλυτης ἀντικειμενικότητας τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἱστορικὸ χαρακτήρα, καὶ ἐπομένως δὲν μποροῦμε ποτε νὰ ποῦμε ὅτι ἔχει ὀλοκληρωθεῖ. Ἡ μηχανικὴ ποῦ εἶχε εἰσαγάγει ὁ ἀπόλυτος ντετερμινισμὸς ἔπρεπε νὰ συσχετισθεῖ

Μοῦ εἶχε κάνει ἐντύπωση κάτι ποῦ εἶχα διαβάσει πρὶν χρόνια στὸ περιοδικὸ Reader's Digest. Εἶχε συνέντευξη μὲ ἕναν ἀστροφυσικὸ, τὸν ρώτησαν ποῦ βρίσκεται ἡ ἐπιστήμη ὅσον ἀφορᾷ τὴν θεωρία τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Ἀκόμα εἶμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ δώσουμε ἀπάντηση. Ὅμως, παρόλο ποῦ εἶμαι ἀγνωστικιστής, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι, ὅταν θὰ φθάσουμε στὴν κορυφὴ τῆς γνώσης, θὰ βροῦμε ἐκεῖ πάνω μιὰ ὀμάδα ἀπὸ θεολόγους, ποῦ θὰ μᾶς πεῖ: "Εἶμαστε ἐδῶ πάνω ἀπὸ αἰῶνες"».

τῆς ὑπαρξης σχεδίου καὶ σχεδιαστῆ. Ὁ πυρήνας αὐτῆς τῆς προσέγγισης εἶναι ἡ ἰδέα ὅτι κάποια ὄργανα εἶναι πολὺ πλοκα, γιὰ νὰ μὴν ἔχουν σχεδιασθεῖ ἀπὸ κάποιο νοήμον ὄν. Κατὰ τὸν Καθηγητὴ Στάθη Ψύλλο, ποῦ ἀναφέραμε ἥδη, «ἡ πίστη στὴν ὑπαρξη ἑνὸς ἔλλογου δημιουργοῦ δὲν εἶναι ἀνορθόλογη –δὲν βγαίνει ἐκτὸς μᾶς περιεκτικῆς σύλληψης τοῦ ὀρθοῦ λόγου–, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ταιριάζει μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου. Ὅμως καθίσταται ἀνορθόλογη, ὅταν περιχαρακῶνεται ἀπὸ τὸν δογματισμὸ». Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι στὸν κόσμον, καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ἀμερικὴ, ἔχουν δημιουργηθεῖ δύο στρατόπεδα ἀπὸ πλευρᾶς τῶν ἐπιστημόνων. Οὐσιαστικά, πρόκειται γιὰ τὴν διαμάχη ἂν ὑπάρχει Θεὸς ἢ ὄχι.

Ὅμως ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ἐμβάθυνση στὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης ἀπεκάλυψαν τὴν τεράστια πολυπλοκότητα τῆς τελευταίας. Παρ' ὅλα αὐτά, παραμένουν

μὲ τὴν βασικὴ ἀπροσδιοριστία ποῦ προέκυπτε ἀπὸ τὴν κβαντικὴ μηχανικὴ. Τὸ ὄνειρο τοῦ Laplace γιὰ ἕναν κόσμον ἀπόλυτα ντετερμινιστικὸ ματαιώθηκε μὲ τὴν κβαντικὴ ἀβεβαιότητα καὶ τὰ χαστικὰ φαινόμενα. Σήμερα, ὀρισμένοι φυσικοὶ ὀνειρεύονται ξανά νὰ βροῦν μιὰ θεωρία ποῦ νὰ ἐρμηνεύει ὀριστικὰ τὰ πάντα. Εἶναι ἡ λεγόμενη Θεωρία τοῦ Παντός. Πολλοὶ ἄλλοι πιστεύουν ὅτι δὲν θὰ φθάσουμε ποτε σὲ αὐτό, καὶ ὅτι ἡ ἐπιστήμη θὰ προσεγγίζει ὀλοένα καὶ περισσότερο τὴν πραγματικότητα, χωρὶς νὰ μπορέσει ποτε νὰ τὴν ἐρμηνεύσει ἀπολύτως.

Μοῦ εἶχε κάνει ἐντύπωση κάτι ποῦ εἶχα διαβάσει πρὶν χρόνια στὸ περιοδικὸ Reader's Digest. Εἶχε συνέντευξη μὲ ἕναν ἀστροφυσικὸ, τὸν ρώτησαν ποῦ βρίσκεται ἡ ἐπιστήμη ὅσον ἀφορᾷ τὴν θεωρία τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, καὶ ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Ἀκόμα εἶμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ δώσουμε ἀπάντηση. Ὅμως, παρόλο ποῦ εἶμαι ἀγνωστικιστής, ἔχω τὴν

ἐντύπωση ὅτι, ὅταν θὰ φθάσουμε στὴν κορυφὴ τῆς γνώσης, θὰ βροῦμε ἐκεῖ πάνω μιὰ ομάδα ἀπὸ θεολόγους, ποὺ θὰ μᾶς πει: “Εἴμαστε ἐδῶ πάνω ἀπὸ αἰῶνες”. Τὰ λόγια αὐτὰ συμφωνοῦν μὲ τὰ λόγια ἐνὸς σύγχρονου Ἑλληνα Φυσικοῦ καὶ ἐρευνητῆ στὸν «Δημόκριτο», τοῦ Βασιλείου Πετρουλέα, σὲ μιὰ ὁμολογουμένως ἐξαιρετικὴ ὁμιλία του στὸ πλαίσιο τοῦ 56^{ου} Παιδαγωγικοῦ Συνεδρίου τοῦ «Μεγάλου Βασιλείου» (2015): «Καθὼς ἡ ἐπιστήμη προοδεύει, ὁ Θεὸς “ἀποχωρεῖ”. Κι αὐτό, γιὰ νὰ ἀφήσει τὸ πεδίο ἐλεύθερο στὴν ἐπιστήμη νὰ ἐμβαθύνει περισσότερο στὰ μεγαλεῖά Του καὶ νὰ Τὸν δοξάσει».

Ἡ καθ’ ἡμᾶς Ἀνατολί. Ἡ πίστη ὡς βίωμα

Ἦμουν μαθήτρια τοῦ Γυμνασίου στὴ δεκαετία τοῦ ’70. Μία ἐποχὴ ποὺ ὁ πιστὸς νέος ἦταν «ἐκτὸς μόδας», καὶ ἂν κάποιος ἤθελε νὰ συμβαδίζει μὲ τὴν ἐποχὴ του, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπορρίψει κάθε θρησκευτικὴ του εὐαισθησία καὶ νὰ ἀποδεχθεῖ τὶς ὑλιστικὲς ἀπόψεις ποὺ ἤθελαν νὰ διώξουν τὸν Θεὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ μας, δηλαδὴ ἤθελαν νὰ ὀδηγήσουν στὸν θάνατο τὸν νέο ἄνθρωπο, πρὶν ἀκόμα γνωρίσει τί εἶναι ζωὴ. Ἡ μαρξιστικὴ ιδεολογία καὶ ὁ ἱστορικὸς ὑλισμὸς ἔγιναν ἡ σημαία γιὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους καὶ διεκδικοῦσαν τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πρόοδο σὰν δική τους ἀποκλειστικότητα. Ὁ Κύριος εὐλόγησε, καὶ μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ θεολόγου καθηγητῆ ποὺ εἴχαμε στὴν Α΄ Γυμνασίου ἀπέκτησα νωρὶς μιὰ μικρὴ *Καὶνὴ Διαθήκη*, τὴν ὁποία ἄρχισα νὰ μελετῶ μὲ τὶς πενιχρὲς μου ἱκανότητες, καὶ ἔτσι μὲ συνέλαβε ὁ Κύριος στὰ δίχτυα Του. Ἐνίωσα ὅτι ἐκεῖ βρισκόταν τὸ νόημα τῆς ζωῆς μου, καὶ μὲ κάθε θυσία θὰ ἔπρεπε νὰ παλέψω γιὰ μιὰ ζωὴ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά Του. Τότε θυμᾶμαι, μιὰ

μέρα σὲ ὥρα μαθήματος, τὸ βλέμμα μου ἔπεσε στὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ποὺ ἦταν κρεμασμένη στὸν ἀπέναντι τοῖχο καὶ Τοῦ εἶπα: «Κύριε, βοήθησέ με νὰ σπουδάσω, γιὰ νὰ μὴ λένε ὅτι μόνον οἱ ἀγράμματοι πιστεύουν σὲ Ἑσένα». Μετὰ ἀπὸ τόσα χρόνια ποὺ πέρασαν, φέρνοντας στὴ μνήμη μου αὐτὲς τὶς σκέψεις, χαμογελῶ μὲν γιὰ τὴν παιδική μου ἀφέλεια, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμονῶ τὸν Κύριο, γιὰτὶ ἄκουσε αὐτὴ τὴν ἀφελεῖ σκέψη μου, καὶ τώρα ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἰατρικῆς ἐπιστήμης μπορῶ νὰ ὁμολογῶ ὅτι ἡ πίστη δὲν μὲ ἐμπόδισε στὴν πορεία μου πρὸς τὴ γνώση, ἀλλὰ ἀντίθετα ἔγινε ἡ πέτρα πάνω στὴν ὁποία στηρίχθηκα, γιὰ νὰ ἐπιτύχω τὸν στόχο μου.

Ὁ Ντοστογιέφκι (1821-1881), γιὸς γατροῦ ποὺ σπούδασε μηχανικὸς, μὲ μιὰ ταραγμένη ζωὴ, ἀλλὰ ποὺ τελικὰ ἔγινε ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους Ρώσους συγγραφεῖς τοῦ 19^{ου} αἰῶνα μὲ παγκόσμια ἐμβέλεια, εἶχε γράψει: «Πιστεύω ὅτι οὐδὲν χαριέστερο, βαθύτερο, συμπαθέστερο καὶ τελειότερο ὑπάρχει ἀπὸ τὸν Χριστό. Μὲ ζηλότυπη ἀγάπη λέω στὸν ἑαυτό μου: Ὅμοιος μὲ Αὐτὸν ὄχι μόνον δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει. Πολὺ δὲ περισσότερο, δηλώνω τὸ ἐξῆς: Ἐὰν μπορούσε κάποιος νὰ μοῦ ἀποδείξει ὅτι ὁ Χριστὸς βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἐγὼ θὰ προτιμοῦσα νὰ μείνω μὲ τὸν Χριστὸ καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀλήθεια». Σκανδαλώδης ὁμολογία, ποὺ φανερώνει τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Ντοστογιέφκι στὸν Χριστό, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ ἀθεΐα εἶχε ἀρχίσει νὰ παίρνει τὸ προσωπεῖο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς διανόησης. Ἡ ἀγάπη στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ θεμελιώνει τὴν πίστη καὶ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴ σφαῖρα τοῦ πνεύματος, καὶ τότε αὐτὸς μπορεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ τί ἐννοεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν μᾶς λέγει: «*Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν*» (Εβρ., ιγ΄ 14).

Ἀλλὰ καὶ ἓνας ἄλλος σύγχρονος ἐπιστήμονας, ποὺ πρόσφατα ἀνακηρύχθηκε Ἅγιος ἀπὸ τὴ Ρωσικὴ καὶ Οὐκρανικὴ Ἐκκλησία, ὁ Ἅγιος Λουκάς ὁ ἰατρός, ἐπίσκοπος Συμφερουπόλεως (1877-1961), ἔρχεται νὰ μᾶς βεβαιώσει ὅτι ἡ γνώση καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲν μᾶς ἐμποδίζουν νὰ βαδίσουμε τὴ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸ στὴν ὁποία μᾶς καλεῖ ὁ Θεός, γιὰ νὰ γίνουμε πολῖτες τοῦ οὐρανοῦ. Ἀπὸ τὸ 1922 μέχρι καὶ τὴν τελευταία του πνοή, γνώρισε συλλήψεις, βασανιστήρια, ἔξοριες καὶ κακουχίες. Φυλακίσθηκε καὶ ἔξορίσθηκε συνολικὰ ἔντεκα χρόνια. Σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ

ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ ἐπιχειροῦν νὰ ἀνασκευάσουν τὴ θρησκεία, θὰ δεῖτε πόσο ἐπιφανειακὰ αὐτοὶ βλέπουν τὰ πράγματα. Δὲν καταλαβαίνουν τὴν οὐσία τῆς θρησκείας, καὶ ὁμως τὴν κρίνουν. Ἡ κριτικὴ τους δὲν ἀγγίζει τὴν οὐσία τῆς πίστεως, τὴν ὁποία ἀδυνατοῦν νὰ καταλάβουν, ἀλλὰ τοὺς τύπους, τὶς ἐκδηλώσεις δηλαδὴ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Τὴν οὐσία τῆς θρησκείας καὶ τῆς πίστεως δὲν τὴν καταλαβαίνουν. Γιατί ὁμως; Γιατί ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς λέει, «Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με ἑλκύσῃ αὐτόν» (Ιω.,

διάστημα, ἐξασκοῦσε τὴν ἱατρικὴ, βοηθώντας ὅσους εἶχαν ἀνάγκη. Ὑπάρχουν μαρτυρίες ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λουκάς ἐφάνισε πολλὰ πνευματικὰ χαρίσματα, ὅσο ἀκόμα ζοῦσε. Ἀσθενεῖς ὁμολόγησαν ὅτι ἔκανε ὀρθὴ διάγνωση τῆς ἀσθενείας τους, μὲ τὸ ποὺ τοὺς ἔβλεπε, ὅτι εἶχε διορατικὸ χάρισμα καὶ ὅτι τοὺς θεράπευε μὲ τὴν προσευχή του, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του, ποὺ δὲν ἔβλεπε πλέον, γιὰ νὰ χειρουργεῖ. Ὁ Ἅγιος, σὲ ὁμιλία του γιὰ τὴ σχέση ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει:

«Δὲν θὰ μᾶς τὸ ἐξηγήσουν ποτέ, γιὰτὶ βρίσκονται μακριὰ ἀπ’ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἡ βάση τῆς θρησκείας – δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πίστι. Ἄν διαβάσετε τὰ βιβλία ἐκείνων

στ’ 44)». Καὶ συνεχίζει παρακάτω: «Μὴ σκανδαλίξεστε, ὅταν ἀκοῦτε αὐτὰ ποὺ λένε κατὰ τῆς θρησκείας, ἀφοῦ αὐτοὶ ποὺ τὰ λένε δὲν καταλαβαίνουν τὴν οὐσία τῆς. Ἔσεῖς οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι, ποὺ δὲν ἔχετε πολλὴ σχέση μὲ τὴν ἐπιστήμη καὶ δὲν γνωρίζετε πολλὰ ἀπὸ τὴ φιλοσοφία, νὰ θυμᾶστε πάντα τὴ βασικώτερη ἀρχή, τὴν ὁποία πολὺ καλὰ γνώριζαν οἱ πρῶτοι χριστιανοί. Αὐτοὶ θεωροῦσαν δυστυχισμένο τὸν ἄνθρωπο ποὺ γνωρίζει ὅλες τὶς ἐπιστήμες, δὲν γνωρίζει ὁμως τὸν Θεό. Καὶ ἀντίθετα, θεωροῦσαν μακάριο αὐτὸν ποὺ γνωρίζει τὸν Θεό, ἔστω καὶ νὰ μὴ γνωρίζει ἀπολύτως τίποτα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Νὰ φυλάγετε αὐτὴ τὴν ἀλήθεια σὰν τὸν μεγαλύτερο θησαυρὸ τῆς

καρδιάς σας, προχωράτε εύθεια και μὴ κοιτάζετε δεξιά και ἀριστερά. Ἄς μὴ μᾶς κάνουν αὐτὰ ποὺ ἀκοῦμε κατὰ τῆς θρησκείας νὰ χάνουμε τὸν προσανατολισμό μας. Νὰ κρατᾶμε τὴν πίστη μας, ποὺ εἶναι αἰώνια και ἀναμφισβήτητη. Ἀμήν».

Ἄλλὰ ἄς ἔλθουμε και σὲ ἕναν ἄλλο σύγχρονο Ἅγιο μὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο σπουδῶν. Ὁ Ἅγιος Νικόλαος (Βελιμίροβιτς) ἐπίσκοπος Ἀχρίδας τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας γεννήθηκε τὸ 1880 στὴ Σερβία. Ἔλαβε εὐρεία μόρφωση ἀνά τὴν ὑφήλιο και ἐπέδειξε σπουδαῖο συγγραφικὸ ἔργο. Οἱ ὑψηλὲς θεολογικὲς και φιλοσοφικὲς

Ἅγιος: «Εὐλόγησε τοὺς ἐχθροὺς μου, ὦ Κύριε! Ἀκόμη κι ἐγὼ τοὺς εὐλογῶ και δὲν τοὺς καταριέμαι. Οἱ ἐχθροὶ μὲ ἔχουν ὀδηγήσει μέσα στὴν ἀγκάλη Σου περισσότερο ἀπ' ὅ,τι οἱ φίλοι μου. Οἱ φίλοι μου μὲ ἔχουν προσδέσει στὴ γῆ, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ μὲ ἔχουν λύσει ἀπὸ τὴ γῆ και ἔχουν συντρίψει ὅλες τὶς φιλοδοξίες μου στὸν κόσμο...». Καὶ συνεχίζει στὸν ἴδιο ρυθμὸ αὐτὴ ἡ ὑπέροχη προσευχή. Ἀλλὰ και τὸ «Δρόμος δίχως Θεοῦ δὲν ἀντέχεται», ποὺ συνήθιζε νὰ λέει, μᾶς φανερώνει τὸ μεγαλεῖο τῆς πίστες, ποὺ συνεχίζει νὰ ὑπάρχει ἀλώβητη μέσα στοὺς αἰῶνες και

Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἐμποδίζει τὸν ἄνθρωπο νὰ εἶναι συγχρόνως και πιστὸς χριστιανός. Ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε στὸ παρελθὸν προσωπικὴ ὑπόθεση κάποιων ἀνθρώπων. Ἄλλωστε, στοὺς Ψαλμοὺς διαβάζουμε: «Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός» (Ψαλμ. ΙΓ' 1). Ὅμως ἡδη ἀπὸ τὸν 19^ο αἰῶνα και μέχρι και τὶς μέρες μας, ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ ἔχει πάρει διαστάσεις κοινωνικοῦ φαινομένου, και ὄχι μόνο ἄτομα, ἀλλὰ και ὀλόκληρα κράτη δηλώνουν μὲ αὐθάδεια τὴν ἄρνησή τους στὴν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ.

μελέτες του τὸν ἔκαναν σύντομα γνωστό. Ἀπέκτησε πέντε διδακτορικοὺς τίτλους σὲ διάφορα Πανεπιστήμια τοῦ κόσμου. Ἐπίσκοπος ἐκλέχθηκε μόλις στὰ 39 του χρόνια. Ποίμανε μὲ ἰδιαίτερη ἀγάπη και σοφία τὴν ἐπισκοπή του, ὅμως ἡ ποιμαντικὴ του διακονία ἀγκάλιασε ὅλο τὸν κόσμο μὲ τὰ διάφορα ταξίδια του (συχνὰ λόγῳ ἐξορίας), τὴ διδασκαλικὴ του δραστηριότητα σὲ πανεπιστημιακὲς σχολές, ἀλλὰ και μέσῳ τοῦ πλήθους τῶν ἐπιστολῶν και τῶν βιβλίων του. Τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του φαίνεται και σὲ ἕνα κείμενο τοῦ Ἁγίου, ποὺ ἀναφέρεται στὴ φυλάκισή του στὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως τῶν Ναζι κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ἐγραψε ὁ

κάτω ἀπὸ ὅποιεςδήποτε συγκυρίες.

Σὲ ὅλα αὐτὰ θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω και τὴ δική μου ἐμπειρία μὲ τὸν Καθηγητὴ μου στὸν Καναδά, τὸν μακαριστὸ Δημήτριο Ὁραϊόπουλο (1936-2012), Καθηγητὴ Νεφρολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Τορόντο, ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ διάσημους νεφρολόγους τοῦ κόσμου, ἐκδότῃ τριῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν και θεμελιωτὴ τῆς περιτοναϊκῆς κάθαρσης. Ὁ Καθηγητὴς, παρ' ὅλο ποὺ ἔζησε 50 χρόνια σὲ ἕνα περιβάλλον ξένο πρὸς τὴν ὀρθόδοξη πίστη, παρέμεινε ὀρθόδοξος και ἐπηρέασε θετικὰ πολλοὺς νέους γιατροὺς ποὺ πῆγαν στὸ τιμῆμά του γιὰ μετεκπαίδευση. Ἀντιμετώπισε μὲ θαυμαστὸ θάρρος τὴν ἀρρώστια του, ἡ ὁποία τελικὰ τὸν ὀδή-

γινε στον θάνατο. Παρ' όλο που γνώριζε τὰ πάντα, διατήρησε θαυμαστή ήρεμία, ζούσε με την προσευχή και τη Θεία Κοινωνία, τηλεφώνησε σε όλους τους φίλους του, για να ζητήσει συγχώρεση, και τακτοποίησε τὰ της κηδείας του, πριν ακόμη έλθει τὸ τέλος. Η σύζυγός του μᾶς ανέφερε ότι πρώτη φορά είδε άνθρωπο να φεύγει με τόση ήρεμία. Πήρε μαζί του τὸ κομποσκοινί του, τὴν *Αγία Γραφή* του και τὴν πολλή μας ἀγάπη, όπως μου ἔγραψε τότε ἕνας φίλος νεφρολόγος τοῦ Τορόντο. "Όλα τὰ παγκόσμια περιοδικά

πάρει διαστάσεις κοινωνικοῦ φαινομένου, και όχι μόνο άτομα, αλλά και ὀλόκληρα κράτη δηλώνουν με αὐθάδεια τὴν ἄρνησή τους στην ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, πρόσφατα στο Λονδίνο θέλησαν να διαφημίσουν με τὰ μέσα μαζικῆς μεταφορᾶς τὴ σημαντική τους... ἀνακάλυψη ὅτι Θεὸς δὲν ὑπάρχει, και ἐπομένως μπορεῖ κανείς να ζήσει ὅπως θέλει. Ὅμως ἕνας ἀπλὸς ἄνθρωπος, ὁ Βρετανὸς Ron Heather, ἀρνήθηκε να ὀδηγήσει λεωφορεῖο με τὶς μήκους ἔξι μέτρων ἀθιείστικες πινακίδες ὅπου ἀναγραφόταν στο σλόγκαν: "There's

Ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐμποδίζει να ἀποκτήσουμε γνώσεις, δὲν μᾶς ἐμποδίζει να ἀναγνωρίζουμε τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστήμης, γιατί εἴμαστε σίγουροι ὅτι ἡ πίστη μας δὲν ἔχει να φοβηθεῖ τίποτα ἀπὸ καμμία ἐπιστημονική ἀνακάλυψη, ἀλλὰ ἀντίθετα αὐξάνει τὸ μεγαλεῖο τοῦ Δημιουργοῦ μας, και με τὸν Ψαλμῶδὸ γεμᾶτοι θαυμασμὸ θὰ ἐπαναλάβουμε και ἐμεῖς τό: «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας» (Ψαλμ. ΡΓ' 24). Για τὸυς πιστοῦς, λοιπόν, δὲν ὑπάρχει πόλεμος με τὴν ἐπιστήμη, ἀλλὰ συνεργασία με σκοπὸ τὴ δημιουργία ἑνὸς ἰσορροπημένου, ὑγιοῦς και εὐτυχισμένου ἀνθρώπου.

Νεφρολογίας ἀναφέρθηκαν στο πρόσωπό του με ἔξαιρετικά λόγια, και τόνιζαν τόσο τὴν ἐπιστημονική του αὐθεντία ὅσο και τὴν ἔξαιρετική ἀνθρωπιστική του συμπεριφορά.

Ἀπὸ τὰ λίγα που ἀναφέραμε, γίνεται φανερό ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἐμποδίζει τὸν ἄνθρωπο να εἶναι συγχρόνως και πιστὸς χριστιανός. Ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε στο παρελθὸν προσωπική ὑπόθεση κάποιων ἀνθρώπων. Ἄλλωστε, στοὺς Ψαλμοὺς διαβάζουμε: *«Ἐῖπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός»* (Ψαλμ. ΙΓ' 1). Ὅμως ἤδη ἀπὸ τὸν 19^ο αἰῶνα και μέχρι και τὶς μέρες μας, ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ ἔχει

probably no God. Now stop worrying and enjoy your life"... Οἱ ἄνθρωποι δυστυχῶς δὲν διδασκόμαστε ἀπὸ τὶς πτώσεις μας και ἐπαναλαμβάνουμε τὸ ἴδιο λάθος τῶν Πρωτοπλάστων. Πέφτουμε στην παγίδα να πιστέψουμε ὅτι ἡ γνώση θὰ μᾶς κάνει θεοῦς, ὥστε να μὴ χρειαζόμαστε πια τὴν ὑποταγή σε κανένα θεὸ και να χαιρόμαστε δῆθεν τὴ ζωή μας, με ἀποτελεσμα, ἀχαλίνωτα ὅπως οἱ δαμιονισμένοι χοῖροι τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, να πέφτουμε ὀμαδικά στη θάλασσα.

Ἡ γνώση λοιπὸν ἐμφανίζεται σὰν αἰτία τῆς ἀποστασίας μας ἀπὸ τὸν Κύριο και Θεό μας. Ἄλλὰ ποια γνώση; Ποιὸς

άνθρωπος μπορεί να πει πώς είναι πανεπιστήμων; Πόσες γνώσεις μπορεί να αποκτήσει ένας άνθρωπος; Ή αν γίνει κάποιος γιατρός, γνωρίζει τα της Ιατρικής, και μάλιστα όχι όλα, γιατί στις μέρες μας γίνεται συνεχής έπιμερισμός λόγω του όγκου των πληροφοριών που συνεχώς αποκτώνται. Ένας παθολόγος δεν ξέρει να χειρουργεί, και ένας ψυχίατρος δεν μπορεί να κάνει τον μικροβιολόγο. Άγνοει δε παντελώς την Αστρονομία, τη Μηχανική, τη Γεωπονική ή και όλες τις άλλες ειδικότητες που υπάρχουν. Άγνοει έπομένως το μεγαλύτερο μέρος της γνώσης και αποδέχεται τυφλά αυτό που ό κάθε ειδικός θα του μεταφέρει ως γνώση. Για ποιό λόγο λοιπόν πρέπει να κομπάζει ό σημερινός άνθρωπος; Για τη γνώση, ή για την άγνοιά του σε σχέση με τον τεράστιο όγκο γνώσεων που ή σημερινή πρόοδος της έπιστήμης του παρουσιάζει καθημερινά; Ποιό είναι το πραγματικό νόημα της έπιστήμης σήμερα; Η άτελειωτη συσσώρευση γνώσεων, που ό κάθε άνθρωπος ξεχωριστά αδυνατεί να κατανοήσει. Μήπως λοιπόν ή σημερινή έπιστήμη μας καλεί να χαμηλώσουμε το υπερήφανο ανάστημά μας και να έπαναλάβουμε σαν τον μέγα φιλόσοφο Σωκράτη τό «έν οίδα, ότι ουδέν οίδα»;

Διανύουμε τό σωτήριο έτος 2017. Πολλοί νέοι χριστιανοί αγωνίζονται και γίνονται πτυχιούχοι όλων των πανεπιστημιακών σχολών, και πολλοί μάλιστα από αυτούς, τόσο άνδρες όσο και γυναίκες, έγκαταλείπουν την καριέρα τους, για να άφιερωθούν άποκλειστικά και μόνο στον έκλεκτό της καρδιάς τους, που δεν είναι άλλος από τον Κύριο και Θεό μας, όπως όμολόγησε ό Άπόστολος Θωμάς, όταν άγγιξε τις πληγές Του στο άναστημένο σώμα Του. Όμως σε αυτούς τους νέους θα πρέπει να αντιπαραθέσουμε, για να είμαστε άληθινοί, και αυτούς οι όποιοι ουδεμία σχέση έχουν με την πίστη και

χρησιμοποιούν την έπιστήμη, για να δικαιολογήσουν αυτή τους τη στάση άπέναντι στη χριστιανική πίστη. Έτσι, οι άνθρωποι, όχι μόνο στη χώρα μας, αλλά και σε όλόκληρο τον κόσμο, έχουν χωρισθεί σε στρατόπεδα, που τό καθένα προσπαθεί να επιβάλει και να θεωρήσει άλήθεια τό δικό του πιστεύω.

Προσπαθούμε να άποδειξουμε στους άλλους με θεωρήματα αυτό που ουσιαστικά γίνεται άντιληπτό μόνο ως βίωμα. Ούτε οι θεωρίες ούτε ή ιστορία άρκοουν να αλλάξουν κάποιον, αν δεν βιώσει τη Θεία Χάρη να του αλλάξει κυριολεκτικά τον τρόπο σκέψης και την πορεία της ζωής του. Η χριστιανική ζωή, βασισμένη στη διδασκαλία του Κυρίου, μπορεί να είναι ή στενή και τεθλιμμένη όδός, αλλά είναι ή μόνη που μας έξασφαλίζει ίσορροπία, μας δίνει νόημα και σκοπό, μας κάνει να ζούμε όχι μόνο για τό έγώ μας, που είναι και ό μεγαλύτερος έχθρός μας κατά τους Πατέρες, αλλά και για τους συνανθρώπους μας.

Η άλήθεια του Χριστού δεν έμποδίζει να άποκτήσουμε γνώσεις, δεν μας έμποδίζει να άναγνωρίζουμε τα έπιτεύγματα της έπιστήμης, γιατί είμαστε σίγουροι ότι ή πίστη μας δεν έχει να φοβηθεί τίποτα από καμμία έπιστημονική ανακάλυψη, αλλά αντίθετα αυξάνει τό μεγαλείο του Δημιουργού μας, και με τον Ψαλμωδό γεμάτοι θαυμασμό θα έπαναλάβουμε και έμεις τό: «Ως έμεγαλύνθη τα έργα Σου, Κύριε πάντα έν σοφία έποίησας» (Ψαλμ. ΡΓ΄ 24). Για τους πιστούς, λοιπόν, δεν υπάρχει πόλεμος με την έπιστήμη, αλλά συνεργασία με σκοπό τη δημιουργία ενός ίσορροπημένου, υγιούς και ευτυχημένου ανθρώπου.

ΕΙΡΗΝΗ ΓΡΑΨΑ

Άν. Καθηγήτρια Νεφρολογίας ΕΚΠΑ

ΤΟ ΚΥΤΤΑΡΟ

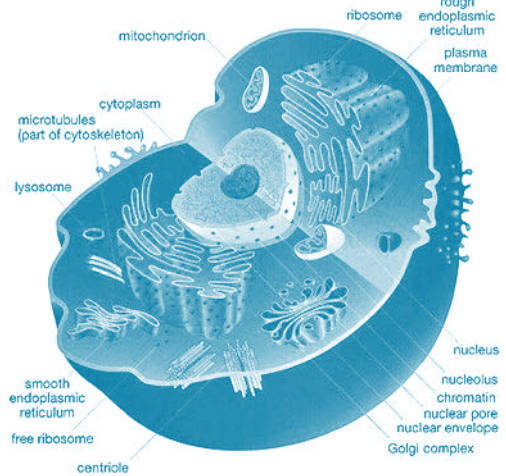
ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΕΣ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Οί βιολογικές επιστήμες, οι οποίες έχουν παρουσιάσει μια πολύ σημαντική άνοδο μέχρι σήμερα και συνεχίζουν μια πορεία με καταπληκτικά αποτελέσματα στον έρευνητικό τομέα και στις εφαρμογές, αποτελούν πλέον έναν πολυσύνθετο επιστημονικό τομέα, ο οποίος σχετίζεται με πολλές άλλες επιστήμες, που παλαιότερα έθεωρούντο ανεξάρτητες και αυτόνομες.

Οι εξελίξεις στη Μοριακή Βιολογία και τη Γενετική Μηχανική έχουν έμπνευσει σε

Οί βιολογικές επιστήμες, οι οποίες έχουν παρουσιάσει μια πολύ σημαντική άνοδο μέχρι σήμερα και συνεχίζουν μια πορεία με καταπληκτικά αποτελέσματα στον έρευνητικό τομέα και στις εφαρμογές, αποτελούν πλέον έναν πολυσύνθετο επιστημονικό τομέα, ο οποίος σχετίζεται με πολλές άλλες επιστήμες, που παλαιότερα έθεωρούντο ανεξάρτητες και αυτόνομες.

μεγάλο βαθμό την Ύατρική, με αποτέλεσμα να βλέπουμε να αναπτύσσεται ένας νέος τομέας, αυτός της Ύατρικής Γενετικής. Με τη Βιοτεχνολογία, η οποία εκφράζει την εφαρμογή των αποτελεσμάτων της έρευ-

Σχηματική παράσταση κυττάρου, που έχει κοπεί κάθετα και οριζόντια, για να φαίνεται το έσωτερικό του. Στο κέντρο διακρίνεται ο πυρήνας, έξω και γύρω από αυτόν το πρωτόπλασμα με τα διάφορα όργανα.

νας σε διάφορους τομείς των Έπιστημών, ο άνθρωπος οδηγήθηκε σε νέες απόψεις ως προς τη σχέση του με τη φύση. Με βιολογικές διαδικασίες νέας μορφής, τις οποίες ελέγχει, ο άνθρωπος επιτυγχάνει στόχους οι οποίοι έχουν ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής του.

Σημαντικότερες έρευνες στον χώρο της Ύατρικής είχαν ως αποτέλεσμα τον πλουτισμό των γνώσεων πάνω σε θέματα αναπαραγωγής και εξέλιξης του ανθρώπου, στα πολύ σημαντικά θέματα των κληρονομικών ασθενειών και στις προοπτικές θεραπείας των, καθώς και σε άλλους τομείς επεμβατικής Ύατρικής (1).

Σημαντικές επίσης είναι οι εφαρμογές της Βιοτεχνολογίας στον τομέα της γεωργίας. Με τη Γενετική Μηχανική, οι γεωπονικές επιστήμες έχουν επιτύχει να

προσδίδουν στα καλλιεργούμενα φυτά και στα παραγωγικά ζώα επιθυμητές βελτιωμένες ιδιότητες, με τη μεταφορά γόνων στο γενετικό υλικό των κυττάρων, δηλαδή στο DNA, και να επιτυγχάνεται έτσι βελτιωμένα ποιότητα και αύξημένη παραγωγή προϊόντων (2).

Όλες αυτές οι έρευνητικές μελέτες έχουν ως βάση το κύτταρο, τη δομική αυτή και λειτουργική μονάδα της ζωσας ύλης. Το κύτταρο, το οποίο περικλείει μια θαυμάσια σύσταση ουσιών, που παίζουν

τερικά από μια μεμβράνη με έκλεκτική διαπερατότητα, γεγονός που σημαίνει ότι κάθε τι που εισέρχεται ή εξέρχεται από το κύτταρο ελέγχεται από αυτό κατά τρόπο ωφέλιμο για αυτό. Η μεμβράνη περιβάλλει το πρωτόπλασμα, το οποίο είναι μια ουσία διαφανής, ιξώδης και ελαστική, ή οποία περικλείει διάφορα όργανα, όπως τα μιτοχόνδρια, τα στοιχεία του Golgi, τα λυσώματα, τα ριβοσώματα κ.ά. Τα όργανα αυτά παίζουν έναν ρόλο σημαντικό στην κυτταρική λειτουργία. Στο κέντρο

Το κύτταρο, το οποίο περικλείει μια θαυμάσια σύσταση ουσιών, που παίζουν έναν κεντρικό και πολύπλοκο ρόλο στη συγκρότηση των ζώντων οργανισμών, είναι αυτό που μελετήθηκε και μελετάται συνεχώς από τους ειδικούς, για να «αποκρυπτογραφήσουν» τον ρόλο που παίζει στη ζωή του ανθρώπου, και γενικά στη δομή και λειτουργία της ζωσας ύλης στη φύση.

έναν κεντρικό και πολύπλοκο ρόλο στη συγκρότηση των ζώντων οργανισμών, είναι αυτό που μελετήθηκε και μελετάται συνεχώς από τους ειδικούς, για να «αποκρυπτογραφήσουν» τον ρόλο που παίζει στη ζωή του ανθρώπου, και γενικά στη δομή και λειτουργία της ζωσας ύλης στη φύση.

Ός γνωστόν, έχουν περάσει εκατομμύρια χρόνια από τότε που εμφανίσθηκε η ζωή επάνω στη γη. Με την πάροδο εκατομμυρίων ετών, τα πρώτα κύτταρα εξελίχθηκαν και διαφοροποιήθηκαν, έτσι ώστε σήμερα να υπάρχουν εκατομμύρια τύποι κυττάρων στους διάφορους φυτικούς ή ζωικούς οργανισμούς. Οί τύποι των κυττάρων αυτών έχουν μεταξύ τους πολλά κοινά σημεία, στα διάφορα συστήματα των ζώντων οργανισμών.

Γενικώς μπορεί κανείς να αναφέρει εδώ ότι κάθε κύτταρο περιβάλλεται έξω-

του κυττάρου βρίσκεται ο πυρήνας, ο οποίος είναι σφαιρικός και περιβάλλεται από την πυρηνική μεμβράνη. Η μεμβράνη είναι και αυτή διαπερατή, και επιτρέπει έτσι την επικοινωνία του πυρήνα με το πρωτόπλασμα. Ο πυρήνας αποτελεί το σπουδαιότερο μέρος του κυττάρου.

Μέσα στον πυρήνα βρίσκονται τα χρωμοσώματα κατά ζεύγη. Όπως είναι γνωστό, τα χρωμοσώματα περιέχουν τους γόνους (ή γονίδια), οί οποίοι είναι οί φορείς των κληρονομικών ιδιοτήτων κάθε ζωικού ή φυτικού είδους. Ο αριθμός των χρωμοσωμάτων είναι σταθερός, ο ίδιος πάντα για όλα τα άτομα του ίδιου είδους. Έτσι, ο άνθρωπος έχει 23 ζεύγη χρωμοσωμάτων ή 46 άπλά.

Η ουσία από την οποία αποτελούνται τα χρωμοσώματα είναι ένα πυρηνικό όξύ, το δεσοξυριβοζονουκλεϊκό όξύ, το γνωστό

μας DNA. Αυτό αποτελείται από «δομικούς λίθους», που ονομάζονται νουκλεοτιδία, τα οποία είναι τεσσάρων ειδών και έχουν άμεση σχέση με τις τέσσερις βάσεις. Κάθε νουκλεοτιδίο αποτελείται από ένα σάκχαρο (δεσοξυριβόζη), ένα μόριο φωσφορικού οξέος και από μία οργανική βάση.

Οι βάσεις είναι άζωτοϋχα μόρια, είναι τεσσάρων ειδών και συμβολίζονται με τα γράμματα A για την *αδενίνη*, T για τη *θυμίνη*, G για τη *γουανίνη* και C για την *κυτοσίνη*. Οι βάσεις αυτές έχουν την ιδιότητα να είναι ανά δύο συμπληρωματικές ή μία προς την άλλη. Έτσι, η A έχει πάντα αντίστοιχη βάση την T, και η G την C. Η κάθε μία βάση συνδέεται με ένα σάκχαρο, τη δεσοξυριβόζη, και το σύμπλεγμα βάσης - δεσοξυριβόζης συνδέεται με το γειτονικό του με μόριο του φωσφορικού οξέος.

Το DNA παρουσιάζεται πάντα με τη μορφή διπλής έλικας. Μπορεί να παρομοιασθεί με μια στριφτή σιδερένια σκάλα, της οποίας τα σκαλοπάτια είναι οι βάσεις ανά δύο ενωμένες σε κάθε σκαλοπάτι (AT και GC), και κάθε έλικα μπορεί να παρομοιασθεί με τον σκελετό της σκάλας. Το κάθε κομμάτι του σκελετού της σκάλας, δηλαδή ο κάθε κλώνος της έλικας, αποτελείται από μόρια σακχάρου και φωσφορικού οξέος. Η σειρά των βάσεων πάνω στους κλώνους της έλικας του DNA καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο αποθηκεύεται ή γενετική πληροφορία. Ένα τμήμα του DNA αποτελείται από τους γόνους, οι οποίοι κωδικοποιούν τη δομή των πρωτεϊνών. Το κωδικευμένο μήνυμα του κάθε γονιδίου γίνεται πραγματικότητα, μόνο όταν μεταφρασθεί σε πρωτεΐνη. Η παραγωγή πρωτεΐνης μέσω του γονιδίου (ή γόνου) του DNA είναι η ουσία του γενετικού κώδικα. Οι πρωτεΐνες συντίθενται στο πρωτόπλασμα του κυττάρου, στα μικρά οργανίδια που βρίσκονται μέσα σε αυτό και ονομάζονται ριβοσώματα. Η πληροφο-

ρία από το DNA, για να συντεθούν πρωτεΐνες στο πρωτόπλασμα, μεταφέρεται με το ονομαζόμενο αγγελιαφόρο RNA, το οποίο είναι και αυτό ένα πυρηνικό όξύ, το οποίο ονομάζεται ριβοζονουκλενικό όξύ. Αυτό διαφέρει από το DNA, κατά το ότι ως σάκχαρο έχει τη ριβόζη και ως βάσεις, που και σε αυτό είναι τέσσερις, αντί της *θυμίνης* T έχει την *ουρακίλη* U. Το RNA παράγεται από το DNA, όταν ενεργοποιηθεί ένα γονίδιο και αρχίσουν τότε διάφορες αντιδράσεις μέσα στο κύτταρο. Η όλη αυτή διεργασία αντιγραφής της πληροφορίας από το DNA στο RNA

*Τὰ ὅσα ἀναφέρονται ἐδῶ,
μὲ ὅσο τὸ δυνατόν ἀπλου-
στευμένες ἔννοιες γιὰ
τὴν κατανόηση ἀπὸ μὴ
εἰδικούς τοῦ μηχανισμοῦ
λειτουργίας τοῦ κυττάρου,
δείχνουν τὸ μεγαλεῖο τῆς
θεϊκῆς δημιουργίας, πε-
ρικλειόμενο σὲ ἓνα τόσο
μικρὸ κομματάκι τῆς ζώ-
σας ὕλης, ποὺ εἶναι τὸ
κύτταρο.*

καλεῖται *μεταγραφή*. Το RNA, έχοντας την πληροφορία, βγαίνει από τον πυρήνα του κυττάρου και εισέρχεται στο πρωτόπλασμα, για να δώσει το μήνυμα στα ριβοσώματα και να αρχίσει στη συνέχεια ή σύνθεση της πρωτεΐνης. Έξ αυτού του λόγου, ονομάστηκε αγγελιαφόρο RNA, διότι μεταφέρει την πληροφορία από το DNA (από τα γονίδια) στο πρωτόπλασμα, στα ριβοσώματα, για την πρωτεϊνοσύνθεση. Με την ενεργοποίηση των διαφόρων γονιδίων των κυττάρων ενός οργανισμού

συντίθενται στο πρωτόπλασμα διάφορες πρωτεΐνες. Οί πρωτεΐνες, ως γνωστόν, είναι τὰ μόρια τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀμινοξέα καὶ λαμβάνουν μέρος στὶς λειτουργίες τοῦ κυττάρου, καὶ γενικὰ τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ. Τέτοιες πρωτεΐνες εἶναι π.χ. οἱ ὁρμόνες, τὰ ἔνζυμα, τὰ ἀντισώματα, τὸ κολλαγόνο, ἡ κερατίνη, ἡ αἰμοσφαιρίνη, ἀλβουμίνες κ.ἄ.

Τὰ ὅσα ἀναφέρονται ἐδῶ, μὲ ὅσο τὸ δυνατὸν ἀπλοστευμένες ἔννοιες γιὰ τὴν κατανόηση ἀπὸ μὴ εἰδικούς τοῦ μηχανισμοῦ λειτουργίας τοῦ κυττάρου, δείχνουν

δίω σὲ 50.000-80.000. Μετὰ ὅμως ἀπὸ ἔρευνες δέκα ἐτῶν, ἀνακοινώθηκε ἀπὸ Βρετανούς καὶ Ἀμερικανούς εἰδικούς στὶς 12 Φεβρουαρίου τοῦ 2001 ὅτι τὸ γονιδίωμα τοῦ ἀνθρώπου περιλαμβάνει 31.780 γονίδια. Προηγουμένως, τὸν Ἰούνιο τοῦ 2000 ἀνακοινώθηκε πανηγυρικῶς ἀπὸ τὸν τότε Πρόεδρο τῶν ΗΠΑ Μπίλ Κλίντον καὶ τὸν Πρωθυπουργὸ τῆς Μεγάλης Βρετανίας Τόνυ Μπλέρ τὸ ἐπίσης πολὺ σημαντικό γεγονός τῆς ἀποκωδικοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος σὲ ποσοστὸ ποῦ ἴγγιξε τὸ 90%. Ἡ ἀποκωδικοποίηση

Σὲ κάθε προσπάθεια πρὸς βελτίωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς δὲν πρέπει νὰ ἀγνοεῖται ἡ ἔννοια τῆς πνευματικότητας, μὲ τὴν ὁποία ἔχει προικίσει ὁ Δημιουργὸς τὸν ἄνθρωπο. Ἡ περιφρούρηση καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν τοῦ κάθε ἀτόμου θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κυρίαρχα κριτήρια στὴν ὅλη διαδικασία βελτιώσεως τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν τὴν ἐκφράζει μόνον ὁ ὑλικὸς ὀργανισμὸς. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ Δημιουργό, προικισμένος μὲ πνεῦμα ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὴν ὑλική του ὑπόσταση. Εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

τὸ μεγαλεῖο τῆς θεϊκῆς δημιουργίας, περικλειόμενο σὲ ἓνα τόσο μικρὸ κομματάκι τῆς ζώσας ὕλης, ποῦ εἶναι τὸ κύτταρο.

Τὸ κύτταρο, μὲ τὴ σπουδαία δομὴ του καὶ τὴν ἀπίστευτη λειτουργικότητά του, μπορεῖ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ παρομοιασθεῖ μὲ ἓνα ἐργοστάσιο, ὅπου τὸ κέντρο διοίκησης καὶ λήψης ἀποφάσεων εἶναι ὁ πυρήνας, καὶ ἡ μονάδα παραγωγῆς τοῦ ἐργοστασίου εἶναι τὸ πρωτόπλασμα.

Συνεχίζοντας μὲ λίγες ἀκόμα πληροφορίες ὅσον ἀφορᾷ τὸ γονιδίωμα, δηλαδὴ τὸ σύνολο τῶν γονιδίων τοῦ ἀνθρώπου, σημειώνουμε ὅτι παλαιότερα οἱ εἰδικοί βιολόγοι ἀνέβαζαν τὸν ἀριθμὸ τῶν γονι-

τοῦ ὑπόλοιπου 10% ἐπιτεύχθηκε μετὰ ἀπὸ τρία χρόνια.

Τὰ σημαντικώτατα αὐτὰ ἀποτελέσματα ἐρευνητικῶν ἐργασιῶν πολλῶν διακεκριμένων ἐρευνητῶν ἀποτελέσαν τίς βάσεις γιὰ πῶς συστηματικὲς καὶ εἰς βάθος ἐρευνητικὲς ἐργασίες πάνω στὸ γενετικὸ ὑλικὸ τοῦ πυρῆνα τῶν κυττάρων τοῦ ἀνθρώπου. Μελέτες ἔγιναν καὶ συνεχίζονται πάνω στὴ γενετικὴ ποικιλομορφία καὶ στὴν ἐμφάνιση σὲ διαφόρους πληθυσμούς ἰδιαίτερων χαρακτηριστικῶν, τὰ ὁποῖα διαφοροποιοῦν τὰ άτομα ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνισή των (χρῶμα δέρματος, μαλλιών, ματιῶν κτλ.) καὶ ὡς πρὸς τὴν προδιάθεσή

των σὲ ἀσθένειες. Βασικά, τὰ γονίδια εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἐλέγχουν τὰ χαρακτηριστικά τῆς ζωῆς. Διάφοροι παράγοντες ἐπιδρῶν στὴ διαμόρφωση τῶν διαφορετικῶν χαρακτηριστικῶν τῶν διαφορῶν φυλῶν ἢ πληθυσμῶν ἢ ἀκόμη καὶ ἀτόμων τοῦ ἰδίου πληθυσμοῦ. Οἱ παράγοντες αὐτοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι διαταραχὲς στὰ γονίδια, διακυμάνσεις στὴ μεταβλητότητα τῶν νουκλεοτιδίων, μεταλλάξεις, φυσικὴ ἐπιλογή καὶ γενικὰ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος κτλ. Κάτι ποὺ δὲν πρέπει νὰ ἀγνοοῦμε εἶναι ὅτι ἡ ἐπίδραση τῶν παραγόντων αὐτῶν στοὺς πληθυσμοὺς, ὥστε νὰ ἐμφανίζονται οἱ διαφορὲς μεταξύ των, ἐπιτελεῖται κατὰ τὴ διάρκεια πολλῶν χιλιάδων ἐτῶν. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις, τὰ ἀποτελέσματα τῶν διαφορῶν αὐτῶν ὀφείλονται σὲ συνδυασμὸ δύο ἢ περισσώτερων παραγόντων.

Ὅταν οἱ σχετικὲς ἔρευνες προχωροῦν, θὰ διαμορφωθοῦν εἰδικοί γενετικοὶ χάρτες, ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ὁποίων θὰ ἐξάγονται προβλέψεις γιὰ τὴ βιολογικὴ διαμόρφωση καὶ ἐξέλιξη τοῦ κάθε ἀτόμου. Θὰ εἶναι δυνατὴ ἔτσι ἡ βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσής του, μὲ τὴν ἔγκαιρη ἐπισήμανση τῆς προδιάθεσης γιὰ ἐκδήλωση ὀρισμένων ἀσθενειῶν, τῶν καλουμένων κληρονομικῶν, ὥστε νὰ ἐφαρμόζεται ἐγκαίρως ἡ κατάλληλη ἀγωγή γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἐκδήλωσης τῆς ἀσθένειας. Τὸ τρίπτυχο: πρόγνωση, πρόληψη, γονιδιακὴ θεραπεία, εἶναι ὁ μελλοντικὸς στόχος τῶν ἐρευνητῶν στὸν τομέα αὐτό, μὲ τὴ Γενετικὴ Μηχανικὴ νὰ ἔχει τὸν πρῶτο λόγο, ἐφαρμόζοντας στὴν πράξη τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἔρευνας στὰ θέματα αὐτά.

Σὲ κάθε προσπάθεια πρὸς βελτίωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς δὲν πρέπει νὰ ἀγνοεῖται ἡ ἔννοια τῆς πνευματικότητας, μὲ τὴν ὁποία ἔχει προικίσει ὁ Δημιουργὸς τὸν ἄνθρωπο. Ἡ περιφρούρηση καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιῶν τοῦ κάθε ἀτόμου θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ κυρίαρχα κριτήρια στὴν ὅλη

διαδικασία βελτίωσης τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν τὴν ἐκφράζει μόνον ὁ ὕλικὸς ὀργανισμὸς. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ Δημιουργό, προικισμένος μὲ πνεῦμα ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὴν ὕλική του ὑπόστασι. Εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ πλειοψηφία τῶν ἐρευνητῶν ἐπιστημόνων ἐργάζονται μὲ ἀφοσίωση, ὁ καθένας στὸ γνωστικὸ ἀντικείμενό του, χωρὶς νὰ ἐπιηρεάζονται ἀπὸ ἐξωγενεῖς παράγοντες ποὺ τοὺς ὑποδεικνύουν προκαθορισμένες κατευθυντήριες καθεστωτικὲς γραμμές. Αὐτὸ συνέβαινε καὶ συμβαίνει μόνον σὲ ὀλοκληρωτικὰ καθεστῶτα. Στὶς ἐλεύθερες καὶ δημοκρατικὲς κοινωνίες, ὁ ἐπιστήμων ἐρευνητὴς εἶναι ἀφοσιωμένος στὸ καθήκον τῆς ἐρευνητικῆς ἀποστολῆς του, σεβόμενος τὶς ἠθικὲς ἀξίες τοῦ κάθε ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας στὴν ὁποία ζῆ καὶ τῆς ὁποίας εἶναι μέλος. Ὁ ἐπιστήμων ἐρευνητὴς, ὅταν ἐμφορεῖται καὶ μὲ πίστη πρὸς τὸν Θεό, αἰσθάνεται συνειδησιακὰ τὴ σοβαρότητα τοῦ λειτουργήματός του καὶ τὶς ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς κοινωνίας, ὥστε νὰ προσφέρει καὶ αὐτὸς κάτι πρὸς ὄφελός της. Αἰσθάνεται ἕνας ταπεινὸς καὶ μικρὸς δημιουργός, ταγμένος ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ προσφέρει τὶς γνώσεις του μὲ ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπό του.

Βιβλιογραφία

1. *Ἐπιστῆμες, Τεχνολογίες Αἰχμῆς καὶ Ὁρθοδοξία*, Πρακτικὰ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου (4-8 Ὀκτωβρίου 2000), Ἐκδ. Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆνα 2002.
2. «Γεωπονικὴ Βιοτεχνολογία. Ὁ ρόλος τῆς στὴ σύγχρονη κοινωνία», *Ἡμερίδα Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, Ἀκτίνες* 608 (Φεβρουάριος 2000), σελ. 45-69.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς
Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΤΑ ΔΩΡΑ ΤΟΥ 1940

– Ρούχα σου 'στειλα, παιδί μου,
νά φορᾶς μὲς στὸ χιονιά,
ὄλο λαχταρᾶ ἡ ψυχὴ μου
καὶ γιὰ ἐσὲ ὄλο ἀγωνιᾶ,
νά ξαναγυρίσεις πάλι
στὴν ὀλάδεια μου ἀγκάλη.

Σὰ θὰ ῥθεις ἀπ' τὸ σεφέρι¹
κι ἀπ' τῆς Πίνδου τὰ βουνά,
φέρε, ἂν φτάνεις, ἔν' ἀστέρι
κι ἔν' ἀνθάκι, ἀπ' τὰ φτωχά,
φέρε μου τὸν ἑαυτό σου,
δῶρο αὐτὸ τὸ πιὸ τρανό σου.

Ἔνα πάει χειμωνοπούλι,
ἄλλο ἔρχεται πουλί,
ἔρχεται ἀπ' τὸ καρραούλι,
ἀπ' τὴ μάχη τὴν πολλή,
τὰ φτερὰ στὴ μάνα γέρνει
κι ἀπ' τὸ γιὸ χαμπέρι φέρνει.

– Μάνα μου, γλυκιά μου μάνα,
τουφεκιὲς πέφτουν βροχί,
μὰ ἡ λαλιά σου, ἴδια καμπάνα,
μὲς στ' αὐτιά μου ἀντηχεῖ
κι εἶναι ἀκόμα ἡ φωνή σου
σὰν τραγούδι Παραδείσου.

Καὶ μοῦ λέει γιὰ νά ῥθω πίσω,
μὲ μιὰ γλώσσα μυστική,
τοὺς ἐχθροὺς σὰν κυνηγίσω
ἀπ' τὴ γῆ τὴν πατρική,
μὲ τὴ λόγχη ἀφοῦ τοὺς διώξω
ἀπ' τὰ σύνορά της ὄξω.

Τῆς ἐπιστροφῆς μου ἡ ὥρα
εἶναι ὄνειρο ξανθό,
δυὸ τρανὰ σοῦ φέρνω δῶρα,
δὲ σοῦ φέρνω οὔτε ἀνθό,
δὲν ξεκρέμασα οὔτε ἀστέρι
ἀπὸ τ' οὐρανοῦ τὰ μέρη.

Δυὸ στολίδια, μάνα, σοῦ ἔχω,
τ' ἀκριβότερα στὴ γῆ,
σοῦ ἔχω ματωμένο ροῦχο
καὶ στὸ σπῆθος μιὰ πληγή,
μὲς στὸν πόλεμο τὰ βροῖκα
κι εἶναι ἀπ' τὴν πατρίδα προῖκα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ

1 σεφέρι, τό = πόλεμος, ἐκστρατεία.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΑΝΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

100 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ (1917-2017)

Υπάρχουν στην παγκόσμια ιστορία γεγονότα που δεν έχουν απλώς μείζονα σημασία και καταλυτικές συνέπειες, αλλά και ανάγονται σε σύμβολα και περιβάλλονται την άχλυ του μύθου. Και δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι για λίγα ιστορικά γεγονότα ισχύει αυτό

Η ίδια όμως ή Οκτωβριανή Έπανάσταση καλυπτόταν από την άχλυ του μύθου. Τουλάχιστον, όμως, υπήρχε ένα πράγμα που ένωθα ότι γνώριζα για αυτήν με απόλυτη βεβαιότητα: ότι η Οκτωβριανή Έπανάσταση ανέτρεψε τον τσάρο και έθεσε τέρμα σε ένα καθεστώς σάπιο και νοσηρό. Διάβαζα για τα γεγονότα που σημάδευσαν την έκρηξη της

Υπάρχουν στην παγκόσμια ιστορία γεγονότα που δεν έχουν απλώς μείζονα σημασία και καταλυτικές συνέπειες, αλλά και ανάγονται σε σύμβολα και περιβάλλονται την άχλυ του μύθου. Και δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι για λίγα ιστορικά γεγονότα ισχύει αυτό τόσο, όσο ισχύει για την Οκτωβριανή Έπανάσταση, ή όποια συγκλόνισε τον κόσμο ακριβώς έναν αιώνα πριν.

τόσο, όσο ισχύει για την Οκτωβριανή Έπανάσταση, ή όποια συγκλόνισε τον κόσμο ακριβώς έναν αιώνα πριν.

Αυτό που νομίζαμε ότι ξέραμε...

Μεγάλωσα σε μιὰ εποχή που πολλοί συμμαθητές και αργότερα συμφοιτητές μου δόξαζαν την Οκτωβριανή Έπανάσταση και έξυμνοῦσαν τὸ καθεστῶς που αὐτὴ ἐγκαθίδρυσε ὡς ἐπίγειο παράδεισο. Στὰ δωμάτιά τους δὲν εἶχαν τὶς εἰκόνες τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ τὰ πορτραῖτα τῶν «ἁγίων» τῆς Οκτωβριανῆς Ἐπανάστασης, τοῦ Λένιν καὶ τοῦ Μάρξ.

Ἐπανάστασης. Γιὰ τὸ ρωσικὸ καταδρομικὸ «Αουρόρα» («Ἀυγί»), πού στις 24 Ὀκτωβρίου 1917 μπήκε στὸν ποταμὸ Νέβα καὶ ἔστρεψε τὰ πυροβόλα του στὰ χειμερινὰ ἀνάκτορα τοῦ τσάρου στὴν Ἁγία Πετρούπολη. Γιὰ τοὺς Κόκκινους Φρουροὺς τῆς Ἐπανάστασης, πού τὴν ἐπομένη μπήκαν θριαμβευτικὰ στὰ ἀνάκτορα τοῦ τσάρου.

Ὁ τελευταῖος τσάρος, ὁ Νικόλαος Β', μπορεῖ νὰ μὴν ἦταν ἕνας μοχθηρὸς ἡγεμόνας, ἀλλὰ πάντως ἦταν ἕνας μονάρχης πού δὲν εἶχε καμμία ἀπολύτως ἐπαφὴ μὲ τὸν λαὸ πού κυβερνοῦσε. Ζοῦσε σὲ ἕναν δικό του κόσμον, σὲ ἕνα δικό του «παράλληλον σύμπαν», ἐντελῶς ἀποκομμένος ἀπὸ τὴ ζοφερὴ πραγματικότητα πού πλάκωνε

τόν ρωσικό λαό. Και ἴσως αὐτὸ νὰ μὴν ἦταν τόσο δύσκολο ἐκείνη τὴν ἐποχή. Γιὰ νὰ τὸ καταλάβουμε αὐτό, ἀρκεῖ νὰ θυμηθοῦμε τὸν ὄρο «ποτεμκινόποηση», ποὺ διπλώνει τὴν ψευδῆ ὠραιοποίηση πραγμάτων καὶ καταστάσεων καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Γρηγορίου Ἀλεξάνδροβιτς Ποτέμκιν (1736-1791), Ρώσου στρατάρχη, ὑπουργοῦ καὶ εὐνοούμενου τῆς τσαρίνας Αἰκατερίνης Β΄ τῆς Μεγάλης. Ὁ ὄρος ὀφείλεται στὴ πρακτικὴ τοῦ Ποτέμκιν νὰ ἀνεγείρει... ψευδεῖς προσόψεις χωριῶν κατὰ μῆκος τῶν διαδρομῶν ποὺ πραγματοποιοῦσε ἡ Αἰκατερίνη στὶς ὑπὸ τὴ διοίκηση του ἐπαρχίες, ὥστε νὰ δίνεται στὴν αὐτοκράτειρα ἡ εἰκόνα μιᾶς πλήρους εὐημερίας. Ὅπως γίνετα ἀντιληπτό, ὑπὸ τέτοιες συνθῆκες δὲν ἦταν καθόλου δύσκολο γιὰ ἓναν τσάρο νὰ χάσει κάθε ἐπαφὴ μὲ τὴν πραγματικότητα.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας προσλάμβανε ἐκρηκτικὲς διαστάσεις. Στὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, 10.000.000 ρωσικὲς ἀγροτικὲς οἰκογένειες καλλιεργοῦσαν συνολικὰ 730 ἑκατομμύρια στρέμματα γῆς, τὴ στιγμή ποὺ μόλις 18.000 μεγαλογαιοκτῆμονες νέμονταν 620 ἑκατομμύρια στρέμματα (καὶ μάλιστα, τὸ ἓνα τρίτο ἀπὸ αὐτὰ βρισκόταν στὰ χέρια 699 μεγαλογαιοκτημόνων).

Οἱ ἐργάτες, ἀπὸ τὴν ἄλλη, δὲν εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνο τὶς ἄθλιες συνθῆκες ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἓνα καθεστῶς ποὺ δὲν δίσταζε νὰ προχωρήσει σὲ αἱματηρὴ καταστολὴ κάθε ἐργατικῆς κινητοποίησης. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι, τὸ 1911, 275 μεταλλωρύχοι σφαγιασθήκαν, γιὰτὶ ἀρνῆθηκαν νὰ φᾶνε τὸ ἀποσυντεθειμένο κρέας ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ διεύθυνση...

Ἐπὸ τέτοιες συνθῆκες, βεβαίως, εἶναι νὰ ἀπορεῖ κανεὶς – ὄχι ὅμως γιὰτὶ ἐπαναστάτησε ὁ ρωσικὸς λαός, ἀλλὰ γιὰτὶ ἄρχισε τόσο νὰ τὸ κάνει! Ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάστασι, πέρα ἀπὸ ὅλες τὶς εὐλογες

ἐπιφυλάξεις ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει κανεὶς γιὰ τὸ καθεστῶς ποὺ ἐγκαθίδρυσε, ἔμοιαζε κατ' ἀρχὴν μιὰ ὑγιὲς ἀντίδρασι σὲ μιὰ νοσηρὴ κατάστασι.

Τὰ παραπάνω δίδουν τὸ περίγραμμά τῶν ὄσων οἱ περισσότεροι θεωροῦν ὅτι γνωρίζουν γιὰ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάστασι: α) ἡ Ἐπανάστασι ἀνέτρεψε τὸν τσάρο, β) ἡ Ἐπανάστασι ὑπῆρξε τὸ ξέσπασμα ἑνὸς λαοῦ γονατισμένου ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία τοῦ τσαρικοῦ καθεστώτος καί, γ) γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ὅταν ἔγινε ἡ Ἐπανάστασι, ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ τάχθηκε μὲ τὸ μέρος τῆς.

Ἡ ἀλήθεια

Ὅπως συμβαίνει συνήθως, ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὶς σχηματοποιήσεις ποὺ συνήθως ἐκλαμβάνουμε ὡς δεδομένες καὶ αὐτονόητες. Καὶ εἶναι

πραγματικά έντυπωμα ο βαθμός στον οποίο η γενική αυτή αλήθεια ισχύει προκειμένου περί της Οκτωβριανής Έπανάστασης.

A

Κατά πρώτον, η Οκτωβριανή Έπανάσταση *δεν άνετρεψε τον τσάρο!* Και τούτο, για τον απλούστατο λόγο ότι ο τσάρος είχε ήδη ανατραπεί... όκτώ μήνες νωρίτερα, και το τσαρικό καθεστώς είχε παύσει να υφίσταται!

Χαρακτηριστικό ότι ο Λένιν, στα πρώτα του *Γράμματα από μακριά*, διετύπωνε την πεποίθηση ότι η επανάσταση ήταν σίγουρα έργο της γαλλικής και της βρετανικής πρεσβείας, που είχαν συμμαχίσει με τους μετριοπαθείς φιλελευθέρους και τους στρατηγούς, για να ανατρέψουν τον τσάρο και να αποτρέψουν τη σύναψη ξεχωριστής ειρήνης της Ρωσίας με τη Γερμανία. Πράγμα, βεβαίως, που δεν είχε καμμία απολύτως σχέση με την

Όπως συμβαίνει συνήθως, η ιστορική αλήθεια απέχει πολύ από τις σχηματοποιήσεις που συνήθως εκλαμβάνουμε ως δεδομένες και αυτονόητες. Και είναι πραγματικά έντυπωμα ο βαθμός στον οποίο η γενική αυτή αλήθεια ισχύει προκειμένου περί της Οκτωβριανής Έπανάστασης.

Κατά πρώτον, η Οκτωβριανή Έπανάσταση δεν άνετρεψε τον τσάρο! Και τούτο, για τον απλούστατο λόγο ότι ο τσάρος είχε ήδη ανατραπεί... όκτώ μήνες νωρίτερα, και το τσαρικό καθεστώς είχε παύσει να υφίσταται!

Τα γεγονότα, πολύ συνοπτικά, έχουν ως εξής:

Στα τέλη Φεβρουαρίου 1917, όκτώ μήνες πριν την επανάσταση του Οκτωβρίου, η ρωσική πρωτεύουσα, η Αγία Πετρούπολη, συγκλονίσθηκε από μεγάλη λαϊκή εξέγερση. Ο εξαιρετικά βαρύν χειμώνας και η έλλειψη φαγητού έκαναν τον κόσμο να σπάει τις βιτρίνες των καταστημάτων, για να προμηθευθεί τα έντελως απαραίτητα για την επιβίωσή του, όπως το ψωμί. Σαν να μην έφθανε αυτό, οι δυνάμεις καταστολής πήραν το μέρος του λαού.

Μια σημαντική διευκρίνιση που χρειάζεται να γίνει είναι ότι ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι δεν είχαν καμμία σχέση με την επανάσταση του Φεβρουαρίου. Είναι

πραγματικότητα.

Στις 2 Μαρτίου, σύμφωνα με το έν ισχύι παλαιό ημερολόγιο (η 15 Μαρτίου, σύμφωνα με το νέο ημερολόγιο), ο τσάρος Νικόλαος Β΄ αναγκάσθηκε να εγκαταλείψει την εξουσία. Η αρχική πρόθεση του τσάρου ήταν να αφήσει τον θρόνο στον γιό του Αλέξιο, οι ιατροί όμως γνωμάτευσαν ότι ο Αλέξιος ήταν πολύ άρρωστος, και δεν θα κατάφερε να ζήσει για πολύ μακριά από τους γονείς του, οι οποίοι θα βρίσκονταν στην εξορία. Έτσι, ο Νικόλαος έχρισε διάδοχό του τον αδελφό του Μέγα Δούκα Μιχαήλ, ο οποίος όμως αρνήθηκε να δεχθεί τον θρόνο.

Κατόπιν αυτού, το τσαρικό καθεστώς είχε ανατραπεί οριστικά. Η Ρωσία έμεινε να κυβερνιέται από προσωρινή κυβερνή-

ση, με έπικεφαλής τόν πρίγκιπα Λβόφ άρχικά και τόν Κερένσκι στη συνέχεια (άπό τόν Ίούλιο). Ό πρώην τσάρος και ή οίκογένειά του φυλακίσθηκαν ήδη άπό τόν Μάρτιο του 1917 (λογαριάστε για πόσους μήνες μιλάμε πριν την Όκτωβριανή Έπανάσταση). Η προσωρινή κυβέρνηση χορήγησε γενική άμνηστία, άνακήρυξε τή Φινλανδία σε αυτόνομο κράτος, σταμάτησε τά πογκρόμ κατά τών Έβραίων, έφάρ-

μετάβαση τής Ρωσίας σε ένα καθεστώς κοινοβουλευτικής δημοκρατίας άστικού τύπου. Τά άνάκτορα του τσάρου, στα όποια έστρεψε τά πυροβόλα του στις 24 Όκτωβρίου 1917 τó καταδρομικό «Άουρόρα» και τά όποια πολιορκήθηκαν και καταλήφθηκαν τήν έπομένη ήμέρα, δέν στέγαζαν πλέον τήν τσαρική οίκογένεια, άλλά τήν έδρα τής μεταβατικής κυβέρνησης, που προετοίμαζε τή διενέργεια

Η Όκτωβριανή Έπανάσταση άνέτρεψε μιá μεταβατική κυβέρνηση (έστω όχι υπό τήν πιό έμπνευσμένη ήγεσία), που προετοίμαζε τή μετάβαση τής Ρωσίας σε ένα καθεστώς κοινοβουλευτικής δημοκρατίας άστικού τύπου. Τά άνάκτορα του τσάρου, στα όποια έστρεψε τά πυροβόλα του στις 24 Όκτωβρίου 1917 τó καταδρομικό «Άουρόρα» και τά όποια πολιορκήθηκαν και καταλήφθηκαν τήν έπομένη ήμέρα, δέν στέγαζαν πλέον τήν τσαρική οίκογένεια, άλλά τήν έδρα τής μεταβατικής κυβέρνησης, που προετοίμαζε τή διενέργεια εκλογών. Η διαφορά είναι προδήλως τεράστια.

μοσε τó όκτάωρο έργασίας και χορήγησε στις γυναίκες τó δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι. Και τó σημαντικότερο, ό Κερένσκι προκήρυξε εκλογές για τόν Νοέμβριο. Η Ρωσία βάδιζε σε έναν δρόμο που όδηγοῦσε στην καθιέρωση ενός καθεστώς κοινοβουλευτικής δημοκρατίας άστικού τύπου.

Άντιλαμβάνεσθε πόσο μακριά βρισκόμαστε ήδη άπό τήν εικόνα που έχει ό μέσος άνθρωπος για τήν Όκτωβριανή Έπανάσταση, ότι δήθεν αὐτή άνέτρεψε τόν τσάρο. Ό τσάρος είχε στην πραγματικότητα άνατραπεί και φυλακισθεί σχεδόν όκτώ μήνες νωρίτερα! Η Όκτωβριανή Έπανάσταση άνέτρεψε μιá μεταβατική κυβέρνηση (έστω όχι υπό τήν πιό έμπνευσμένη ήγεσία), που προετοίμαζε τή

εκλογών. Η διαφορά είναι προδήλως τεράστια.

B

Άλλά και τó δεύτερο που θεωρούσαμε ότι ξέραμε για τήν Όκτωβριανή Έπανάσταση, ότι δηλαδή αὐτή υπήρξε τó ξέσπασμα ενός λαού γονατισμένου άπό τήν κοινωνική άδικία του τσαρικού καθεστώς, δέν ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα.

Στή ρωσική κοινωνία τó πρόσωπο του τσάρου ήταν άντικείμενο μεγάλης λατρείας. Άκόμη και οί διαδηλωτές που πλημμύρισαν τήν Κυριακή 9 Ίανουαρίου 1905 τήν πλατεία μπροστά άπό τά χειμερινά άνάκτορα τής Άγίας Πετρούπολης κρατούσαν στα χέρια τους εικόνες και πορτραίτα του τσάρου. Ήταν οί δια-

δπλωτὲς ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι πότισαν τὴν πλατεία μὲ τὸ αἷμά τους, στὴν ἐξέγερση ἢ ὅποια θεωρεῖται ὡς ἡ μεγάλη δοκιμὴ γιὰ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1917.

Αὐτὸ ποῦ ἀποξένωσε τὸν ρωσικὸ λαὸ ἀπὸ τὸ τσαρικό καθεστῶς δὲν ἦταν τόσο ἡ κοινωνικὴ ἀδικία, ὅσο οἱ ἐπιναλαμβανόμενες στρατιωτικὲς ἀποτυχίες τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ στὸν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μπλεγμένοι σὲ ἕναν ἀδιέξοδο πόλεμο, ποῦ εἶχε στοιχίσει ἑκατακόμβες θυμάτων, οἱ Ρῶσοι στρατιῶτες σύντομα ἔνιωσαν νὰ κλονίζεται ἡ παραδοσιακὴ πίστη τους πρὸς τὸν τσάρο.

Κυρίως, οἱ Ρῶσοι εἶχαν βάλει στὸ στόχαστρο τὴ γερμανικὴ καταγωγὴ τσαρίνα, ποῦ δὲν δυσκολεύονταν νὰ πιστεύσουν ὅτι τοὺς εἶχε προδώσει στοὺς Γερμανοὺς. Οἱ φήμες ὀργιάζαν καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης ἐπιρροῆς στὸ παλάτι τοῦ σκοτεινοῦ μοναχοῦ Ρασπούτιν, ποῦ διαδιδόταν ὅτι εἶχε συνάψει ἔρωτικό δεσμὸ μὲ τὴν προδότρα τσαρίνα. Τὸ 1917, γιὰ τὸν μέσο Ρῶσο, ἴσως ἢ πιὸ οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ μεταβατικὴ κυβέρνησις καὶ τοὺς μπολσεβίκους τοῦ Λένιν ἦταν ὅτι ἡ πρώτη σκόπευε νὰ συνεχίσει τὸν πόλεμο μὲ τὴ Γερμανία, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι νὰ τὸν τερματίσουν.

Ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν καὶ πολλὴ σχέση μὲ αὐτὸ ποῦ συνήθως θεωροῦμε ὡς δεδομένο, ὅτι δηλαδὴ ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση ὑπῆρξε τὸ ξέσπασμα ἑνὸς λαοῦ γονατισμένου ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία τοῦ τσαρικοῦ καθεστώτος.

Σὰν νὰ μὴν ἔφθαναν τὰ παραπάνω, εἶναι σήμερα ἀπολύτως ἀποδεδειγμένο ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση κρύβεται ἰσχυρός... «γερμανικὸς δάκτυλος»!

Πιὸ συγκεκριμένα, τὰ γεγονότα τοῦ 1917 βρῆκαν τὸ Λένιν ἐξόριστο, μακριὰ ἀπὸ τὴ Ρωσία, καὶ συγκεκριμένα στὴν Ἑλβετία. Ὅπως εἶναι εὐλόγο, ὁ Λένιν ἀναζητοῦσε τρόπο νὰ ἐπιστρέψει στὴν

πατρίδα του, γιὰ νὰ ἐκμεταλλεθῆ τὸν ἐπαναστατικὸ πυρετὸ ποῦ ἐπικρατοῦσε στὴ Ρωσία. Μὲ δεδομένα ὅμως τὰ φρονήματα καὶ τὶς πρακτικὲς τοῦ Λένιν, ἡ Μεγάλῃ Βρετανία τοῦ ἀπαγόρευσε τὴ διὰ θαλάσσης μετακίνησις, γιὰ νὰ μὴν προκαλέσει προβλήματα στὴ σύμμαχό της Ρωσία.

Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ, βεβαίως, ἡ Γερμανία δὲν εἶχε τέτοιους ἐνδοιασμούς. Ἀπεναντίας, μάλιστα, ἀναζητοῦσε ἐναγωνίως τρόπους νὰ ἀποδεσμευθῆ ἀπὸ τὸν διμέτωπο πόλεμο (ἐνάντια στοὺς Ἀγγλογάλλους –καὶ ἀπὸ τὸ 1917 καὶ τοὺς Ἀμερικανούς– στὸ Δυτικὸ Μέτωπο καὶ ἐνάντια στοὺς Ρώσους στὸ Ἀνατολικό), καὶ ὁ καλύτερος τρόπος νὰ τὸ ἐπιτύχει αὐτὸ ἦταν μιὰ ἐσωτερικὴ ἀποσταθεροποίηση τῆς Ρωσίας, ἢ ὅποια θὰ τὴν ὑποχρέωνε νὰ ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὸν πόλεμο.

Ὁ Λένιν, ἀπὸ τὴν πλευρὰ του, δὲν εἶχε κανένα πρόβλημα νὰ συνεργασθῆ μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδας του, χάριν τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπανάστασις. Ἔτσι, οἱ Γερμανοὶ παραχώρησαν στὸν Λένιν τεθωρακισμένο βαγόνι καὶ τὴν ἄδεια νὰ διασχίσει τὴ Γερμανία, προκειμένου νὰ ἐπιστρέψει στὴν Πετρούπολη. Εἶναι μάλιστα γνωστὸ ὅτι τὸ τεθωρακισμένο τρένο ποῦ μετέφερε τὸν Λένιν στὴ Ρωσία διέσχισε τὴ Γερμανία μὲ τὴ συνοδεία καὶ προστασία Γερμανῶν στρατιωτῶν.

Πιὸ τελευταῖα, τὸν Δεκέμβριο τοῦ 2007, ἄρθρο τοῦ γερμανικοῦ περιοδικοῦ *Der Spiegel* ἔφερε στὸ φῶς ἀκόμη μιὰ σκοτεινὴ λεπτομέρεια τῆς «βρώμικης» αὐτῆς συνεργασίας. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τοῦ ἐν λόγω ἄρθρου, ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις διέθεσε ἑκατομμύρια μάρκα γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπανάστασις καὶ τὴ συνακόλουθη ἀποσταθεροποίηση ποῦ αὐτὴ θὰ προκαλοῦσε, μὲ σκοπὸ νὰ τεθεῖ ἐκτὸς πολέμου ἡ Ρωσία καὶ νὰ ἀποδεσμευθοῦν ἑκατοντάδες χιλιάδες Γερμανοὶ στρατιῶτες ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸ Μέτωπο,

έν ὄψει μιᾶς ἀποφασιστικῆς σύγκρουσης μετὶ τοὺς Συμμάχους στὴ Δύση.

Καὶ βεβαίως ὁ Λένιν ἀνταπέδωσε τὴ χάρι πὸν χρωστοῦσε στοὺς Γερμανούς: Ὅταν ἐπικράτησε στὴ Ρωσία ἡ μπολσεβικὴ ἐπανάσταση, ἡ Ρωσία ἀποχώρησε ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὑπογράφοντας μετὰ τὴ Γερμανία τὴν ταπεινωτικὴ γι' αὐτὴν συνθήκη τοῦ Μπρέστ-Λιτόφσκ. Μετὰ τὴ συνθήκη αὐτή, ἡ Ρωσία ἔχανε τὸ 30% τοῦ πληθυσμοῦ της, τὸ 30% τῆς καλλιεργήσιμης γῆς της, τὸ 27% τοῦ ἐθνικοῦ της εἰσοδήματος καὶ περισσότερες ἀπὸ τὶς μισὲς βιομηχανίες της (ἀσχέτως ἂν ἡ τελικὴ ἥττα τῶν Γερμανῶν στὸν πόλεμο ἀκύρωσε ἐν τοῖς πράγμασι αὐτὸν τὸν ἀκρωτηριασμὸ τῆς Ρωσίας). Ἐν τῷ μεταξύ, ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1918, ὁ Λένιν, κρίνοντας ὅτι ἡ Πετρούπολη δὲν ἦταν πλέον ἀσφαλὴς, εἶχε ἀποφασίσει τὴ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας καὶ τῆς κυβερνήσεως στὴ Μόσχα.

Ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν καμμία ἀπολύτως σχέση μετὰ αὐτὸ

ποῦ συνήθως θεωροῦμε ὡς δεδομένο, ὅτι δηλαδὴ ἡ Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση ὑπῆρξε τὸ ξέσπασμα ἑνὸς λαοῦ γονατισμένου ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία τοῦ τσαρικοῦ καθεστῶτος.

Γ

Τέλος, καὶ τὸ τελευταῖο ποῦ θεωροῦσαμε ὅτι γνωρίζαμε γιὰ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση, ὅτι δηλαδὴ, ὅταν ἔγινε αὐτή, ἡ μεγάλῃ πλειοψηφία τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ τάχθηκε μετὰ τὸ μέρος της, δὲν εἶναι καθόλου ἀκριβές.

Ὁ Γκριγκόρι Ζηνόβιεφ, ἐκ τῶν ἡγετῶν τῆς Ὀκτωβριανῆς Ἐπανάστασης, παραδεχόταν ἀνοικτά: «Δυστυχῶς δὲν ἔχουμε τὴν πλειοψηφία τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, οὔτε τοῦ διεθνοῦς προλεταριάτου. Εἴμαστε βέβαιοι, γιὰ παράδειγμα, ὅτι στὶς ἐκλογὲς γιὰ τὴ Συντακτικὴ Ἐθνοσυνέλευση ἡ πλειοψηφία τῶν ἀγροτῶν θὰ ψηφίσει τοὺς Σοσιαλεπαναστάτες».

Καὶ ὑπάρχει μιὰ λεπτομέρεια ποῦ οἱ περισσότεροι ἀγνοοῦν. Οἱ ἐκλογὲς γιὰ τὴ Συντακτικὴ Συνέλευση ποῦ προγραμματίζε γιὰ τὸν Νοέμβριο τοῦ 1917 ἡ μεταβατικὴ κυβέρνηση, αὐτὴ ποῦ ἀνατράπηκε ἀπὸ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση, ἔγιναν ἕναν μῆνα μετὰ τὴν Ἐπανάσταση, στὶς 25 Νοεμβρίου 1917. Τὰ ἀποτελέσματά τους ἦταν κόλαφος γιὰ τοὺς μπολσεβίκους τοῦ Λένιν. Ἐπὶ συνόλου 41.700.000 ψηφισάντων, οἱ μπολσεβίκοι ἔλαβαν 29%, ἐνῶ τὸ κόμμα τῶν Σοσιαλεπαναστατῶν τοῦ Κερένσκι ἔλαβε 58%. Βεβαίως, τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ δὲν πτόησαν στὸ ἐλάχιστο τοὺς μπολσεβίκους, οἱ ὅποιοι ἔβλεπαν ὡς διαβατήριο γιὰ τὴν ἐξουσία τὴν «ἐπανάσταση», καὶ ὄχι τὴν ἐξασφάλιση τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἔναρξη τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐκλεγμένης Συντακτικῆς Συνέλευσης ὀρίσθηκε γιὰ τὶς 18 Ἰανουαρίου 1918. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Συντακτικῆς Συνέλευσης προσῆλθαν ἀποφασισμένοι νὰ μὴν ὑπο-

κύφουν στις πιέσεις τῶν μπολσεβίκων, φέροντας μαζί τους ἀκόμη καὶ κεριά, γιὰ τὴν περίπτωση ποὺ θὰ τοὺς ἔκοβαν τὸ ρεῦμα, καὶ τρόφιμα, γιὰ τὴν περίπτωση ἀποκλεισμοῦ τους στὸ κτίριο ἀπὸ τοὺς μπολσεβίκους. Ἡ Συνέλευση συνεδρίασε γιὰ μερικὲς ὥρες μέσα σὲ κλίμα τρομοκρατίας, καὶ τὴν ἐπομένη, στὶς 19 Ἰανουαρίου, τὸ Συμβούλιο τῶν Ἐπιτρόπων ἀποφάσισε τὴ διάλυση τῆς Συνελεύσεως, ἢ ὅποια ἔκτοτε δὲν συνήλθε ποτέ.

Ἡ προοπτικὴ ἐγκαθίδρυσης στὴ Ρωσία κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας

Στὴ δίνη τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ

Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας γνώρισε δύο μεγάλους ὀλοκληρωτισμούς: τὸν Κομμουνισμό καὶ τὸν Ναζισμό. Καὶ οἱ δύο ξεκίνησαν ὡς μαζικὰ λαϊκὰ κινήματα, μὲ συνθήματα γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ γιὰ ἀποτίναξη τῆς ἐκμετάλλευσης τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς, προβάλλοντας «ὕψηλά» καὶ «εὐγενῆ» ὁράματα γιὰ ἓναν «καλύτερο» κόσμο. Ἐργατικὸ κόμμα τὸ κομμουνιστικὸ, μὲ σύμβολα τὸ σφυρὶ καὶ τὸ δρεπάνι, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἦταν τὸ

Οἱ δύο αὐτοὶ μεγάλοι ὀλοκληρωτισμοί, ὁ Κομμουνισμὸς καὶ ὁ Ναζισμὸς, εἶχαν πολλὰ κοινά. Πρῶτο καὶ βασικὸ κοινό, ἡ ἄρνηση: ἡ ἄρνηση τοῦ Θεοῦ. Δεύτερο, ἐξίσου βασικό, ἡ λογικὴ ὅτι ἡ ἀφαίρεση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς εἶναι θεμιτὴ –ἢ καὶ ἐπιβεβλημένη– γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν «ὕψηλῶν» καὶ «εὐγενῶν» ὁραμάτων τους γιὰ ἓναν «καλύτερο» κόσμο· πρόκειται γιὰ αὐτὸ τὸ πολὺ γνωστὸ ποὺ ἔλεγε ὁ Λένιν, ὅτι «δὲν γίνεται ὁμελέτα, χωρὶς νὰ σπάσουν ἀβγά». Αὐτὴ ἡ λογικὴ τοῦ «σπασίματος τῶν ἀβγῶν», σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἄρνηση τοῦ Θεοῦ, ἦταν τὸ πιὸ ἐκρηκτικὸ μείγμα, ποὺ ἄφησε πίσω του ἑκατόμβες νεκρῶν καὶ ἀνείπωτη φρίκη.

ἀστικοῦ τύπου ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει. Τὰ κόμματα ἦταν πιά περιττά. Ἄλλωστε, σύμφωνα μὲ τὴ μαρξιστικὴ ἰδεολογία, τὰ κόμματα δὲν εἶναι παρὰ φορεῖς τῶν ταξικῶν συμφερόντων στὸ πλαίσιο τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως ποὺ εἶχε ἐγκαθιδρυθεῖ, καθὼς ἔλεγαν, ἡ ἀταξικὴ κοινωνία, δὲν ὑπῆρχαν πολλὲς τάξεις, ἀλλὰ, τρόπον τινά, μία. Ἄρα, δὲν χρειάζονταν πολλὰ κόμματα, παρὰ ἓνα καὶ μόνο... Ὁ δρόμος γιὰ τὸν ὀλοκληρωτισμὸ εἶχε ἀνοίξει.

κόμμα τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἀγροτῶν. Ἐργατικὸ κόμμα καὶ τὸ ναζιστικὸ τοῦ Χίτλερ, τὸ Ἐθνικοσοσιαλιστικὸ Γερμανικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα (Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei – NSDAP), ὅπως ἦταν ἡ πλήρης ὀνομασία του. Μὲ ὠραία συνθήματα, τραγοῦδια ποὺ γέμιζαν τὴν καρδιά ἐνθουσιασμό, «ὕψηλά» καὶ «εὐγενῆ» ὁράματα γιὰ ἓναν «καλύτερο» κόσμο, ἔστελναν τοὺς ἀνθρώπους προθύμους στὴ μάχη, ἔτοιμους νὰ δώσουν τὴ ζωὴ τους – ἀλλὰ καὶ νὰ ἀφαιρέσουν τὴ ζωὴ ἄλλων.

Οἱ δύο αὐτοὶ μεγάλοι ὀλοκληρωτισμοί, ὁ Κομμουνισμὸς καὶ ὁ Ναζισμὸς, εἶχαν

πολλά κοινά. Πρώτο και βασικό κοινό, ή άρνηση: ή άρνηση του Θεού. Δεύτερο, εξίσου βασικό, ή λογική ότι ή αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής είναι θεμιτή –ή και επιβεβλημένη– για την επικράτηση των «ύψηλων» και «εύγενων» όραμάτων τους για έναν «καλύτερο» κόσμο· πρόκειται για αυτό το πολύ γνωστό που έλεγε ο Λένιν, ότι «δεν γίνεται όμελέτα, χωρίς να σπάσουν άβγά». Αυτή ή λογική του «σπασίματος των άβγών», σε συνδυασμό με την άρνηση του Θεού, ήταν το πιο έκρηκτικό μείγμα, που άφησε πίσω του εκατόμβες νεκρών και άνειπωτη φρίκη. Και κομμάτι

την απάντηση: «Περίπου 1500». Ο Λένιν πήρε το χαρτί, του έριξε μια ματιά, και σε λίγο το επέστρεψε στον Τζερσίνσκυ με έναν σταυρό σημειωμένο σε αυτό. Ο Τζερσίνσκυ κατάλαβε. Σηκώθηκε άμέσως και βγήκε από την αίθουσα. Το ίδιο βράδυ εκτελέστηκαν και οι 1500 πολιτικοί κρατούμενοι. Μόνο την επόμενη μέρα λύθηκε ή... παρεξήγηση. Η ίδια ή γραμματέας του Λένιν Άννα Φωτίεβα εξήγησε: «Έγινε παρεξήγηση. Ο σύντροφος Τζερσίνσκυ δεν γνώριζε ότι ο Λένιν έχει τη συνήθεια να σημειώνει έναν μικρό σταυρό στο περιθώριο κάθε σημείωσης, για να δείχνει

Η Οκτωβριανή Έπανάσταση παρέμεινε για πάρα πολλά χρόνια –και παραμένει για κάποιους σήμερα– σύμβολο της αγωνιστικής αναζήτησης από τους άδικημένους της γης της κοινωνικής δικαιοσύνης και ενός καλύτερου αύριο. Είναι όμως επίσης θλιβερό σύμβολο του που οδηγεί αυτή ή αναζήτηση, όταν συνοδεύεται από την άρνηση του Θεού.

αυτής της φρίκης «άξιωθήκαμε» να ζήσουμε και στην πατρίδα μας, την Ελλάδα.

Τί τραγικό, αλήθεια, ή αφαίρεση ανθρώπινης ζωής να θεωρείται «λεπτομέρεια»! Για να επιστρέψουμε στην Οκτωβριανή Έπανάσταση, αξίζει να θυμηθούμε εδώ ένα ανατριχιαστικό περιστατικό, από αυτά που άφθονούν στο περιθώριο της ιστορίας: Το 1918, στη διάρκεια μίας συνεδρίασεως των Επιτρόπων του Λαού, ο Φέλιξ Τζερσίνσκυ, ο πρώτος αρχηγός της περιώνυμης σοβιετικής μυστικής αστυνομίας Τσεκά (που αργότερα θα γινόταν Γκεπεού, Νικαβεντέ και τέλος Κά Γκέ Μπέ), μπήκε στην αίθουσα και κάθισε κοντά στον Λένιν. Ένω διαξαγόταν ή συζήτηση, ο Λένιν έδωσε στον Τζερσίνσκυ ένα κομμάτι χαρτί, όπου είχε γράψει το ακόλουθο ερώτημα: «Πόσοι άθλιοι ανταπαναστάτες βρίσκονται σήμερα στις φυλακές;». Ο Τζερσίνσκυ άμέσως σημείωσε

ότι την διάβασε»...

Η αφαίρεση 1500 ανθρώπων ζωών... παρεξήγηση! Η παρεξήγηση αυτή... λεπτομέρεια! Θυμηθήτε τον ανατριχιαστικό λόγο που αποδίδεται στον Στάλιν: «Ο θάνατος ενός ανθρώπου είναι τραγωδία· ο θάνατος ενός εκατομμυρίου είναι στατιστική».

Και βεβαίως, από τη στιγμή που ένα ολοκληρωτικό καθεστώς εξαπολύει την «τρομοκρατία» του, ως «έχθροί» δεν λογίζονται μόνον οι ιδεολογικοί αντίπαλοι. Χαρακτηριστικά είναι δύο μόνο στοιχεία από την περίφημη έκθεση που παρουσίασε ο Νικίτα Χρουστσόφ στο ιστορικό 20^ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, το οποίο αποκλήρωσε τον σταλινισμό: Από τα 139 μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος που είχε εκλεγεί κατά το 17^ο Συνέδριο το 1934, τα 98 είχαν συλληφθεί και εκτελεσθεί.

Από τους 1.966 αντιπροσώπους του ίδιου Συνεδρίου, οι 1.108 είχαν την ίδια ακριβώς τύχη. Με λίγα λόγια, όπως έχει λεχθεί, ούτε ακόμα και ο Χίτλερ δεν σκότωσε τόσους κομμουνιστές, όσους ο Στάλιν...

Σήμερα, έναν ακριβώς αιώνα από τη μεγάλη Οκτωβριανή Επανάσταση, οι περισσότεροι θυμόμαστε σαν χθές την εποχή που μας φαινόταν ότι το καθεστώς που είχε θεμελιωθεί το 1917 στη Ρωσία θα κρατούσε... για πάντα... Ο Νικήτα Χρουστσόφ, Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης από το 1953 έως το 1964, είπε

καθεστώς αυτό εκήρυσσε. Σήμερα νομίζω ότι μπορούμε να βλέπουμε τα πράγματα με περισσότερο ρεαλισμό και μεγαλύτερη σοφία: "Αν το κομμουνιστικό καθεστώς κατέρρευσε, αυτό δεν έγινε, επειδή κατέρρευσε ή ύλιστική ιδεολογία την οποία εκήρυσσε. Κατέρρευσε, επειδή ήττήθηκε οικονομικά. Την εποχή της ούγγρικης επανάστασης του 1956, οι Ούγγροι έλεγαν δηκτικά: «Ο Κάρλ Μάρξ έγραψε το *Κεφάλαιο* και το *Μανιφέστο* στους Δυτικούς άφησε το κεφάλαιο, και σε μας το *μανιφέστο*»... Η αδυναμία του καθεστώτος να εξασφαλίσει στους

Ο ύλισμός δεν κατέρρευσε μαζί με το καθεστώς που θεμελίωσε η Οκτωβριανή Επανάσταση, το οποίο τον προπαγάνδιζε ανοικτά. Ζεί και θριαμβεύει στις σημερινές δυτικές κοινωνίες, έχοντας αλώσει τις καρδιές και τη σκέψη των ανθρώπων περισσότερο ίσως απ' όσο είχε ποτέ κατορθώσει να τις αλώσει στην πάλαι ποτέ Σοβιετική Ένωση...

κάποτε: «Αυτοί που περιμένουν ότι η Σοβιετική Ένωση μπορεί να εγκαταλείψει τον κομμουνισμό, θα πρέπει να περιμένουν, μέχρι που μιὰ γαρίδα να μάθει να σφυρίζει»... Σήμερα τέτοια λόγια δεν προκαλούν πια παρά θυμνδία.

Η Οκτωβριανή Επανάσταση παρέμεινε για πάρα πολλά χρόνια –και παραμένει για κάποιους σήμερα– σύμβολο της αγωνιστικής αναζήτησης από τους άδικημένους της γης της κοινωνικής δικαιοσύνης και ενός καλύτερου αύριο. Είναι όμως επίσης θλιβερό σύμβολο του που οδηγεί αυτή η αναζήτηση, όταν συνοδεύεται από την άρνηση του Θεού.

Όταν κατέρρευσε το κομμουνιστικό καθεστώς στη Σοβιετική Ένωση, πολλοί έσπευσαν να πανηγυρίσουν μιὰ μεγάλη νίκη κατά του ύλισμού, τον οποίο το

πολίτες του ένα επίπεδο ζωής έστω ανάλογο προς αυτό των δυτικών κοινωνιών, καθώς και η οικονομική αδυναμία της Σοβιετικής Ένωσης να άντεπεξέλθει στην κλιμάκωση του ψυχροπολεμικού κλίματος του 1980-1985, είναι οι λόγοι της αποσύνθεσης του κομμουνιστικού καθεστώτος της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο ύλισμός όμως δεν κατέρρευσε μαζί με το καθεστώς που θεμελίωσε η Οκτωβριανή Επανάσταση, το οποίο τον προπαγάνδιζε ανοικτά. Ζεί και θριαμβεύει στις σημερινές δυτικές κοινωνίες, έχοντας αλώσει τις καρδιές και τη σκέψη των ανθρώπων περισσότερο ίσως απ' όσο είχε ποτέ κατορθώσει να τις αλώσει στην πάλαι ποτέ Σοβιετική Ένωση...

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΠΩΣ ΓΙΝΕΤΑΙ Η ΠΡΟΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ

Είναι φανερό, και ιδιαίτερα στην εποχή μας, ότι η επίδραση του καιρού είναι εμφανής σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, παρά τη σημειωμένη έκπληκτική επιστημονική πρόοδο. Μερικά παραδείγματα που θα αναφέρουμε άρκουν, για να τὸ πιστοποιήσουν αυτό:

Οἱ συγκοινωνίες ἐξαρτῶνται ἄμεσα καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὶς καιρικὲς συνθηκὲς. Μὲ καταιγίδες ἢ σφοδροὺς ἀνέμους ἢ ομίχλη, στὸ ἀεροδρόμιο, ἀκυρῶνται ἢ μετατίθενται δρομολόγια. Τὸν χειμῶνα, μὲ πυκνὸ χιόνι ἢ παγετὸ ἢ πυκνὴ ομίχλη δημιουργοῦνται τεράστια προβλή-

*Εἶναι φανερό, καὶ ιδιαίτε-
ρα στὴν ἐποχὴ μας, ὅτι ἡ
ἐπίδραση τοῦ καιροῦ εἶναι
ἐμφανὴς σὲ κάθε ἀνθρώπι-
νη δραστηριότητα, παρά τὴ
σημειωμένη ἐκπληκτικὴ ἐπι-
στημονικὴ πρόοδο.*

ματα στὶς ὀδικὲς συγκοινωνίες.

Στὴ γεωργία, ὁ καιρὸς παίζει πάντα καθοριστικὸ ρόλο γιὰ τὴν κατάλληλη καὶ καλὴ σοδειά, ἀλλὰ καὶ εὐθύνεται συχνὰ γιὰ τὴ μερικὴ ἢ ὀλικὴ καταστροφὴ τῆς, μὲ ἀνυπολόγιστες οικονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιπτώσεις σὲ μεγάλα τμήματα τοῦ πληθυσμοῦ.

Τέλος, καὶ γιὰ τὶς δραστηριότητες τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, γιὰ τὴν ἐκτέλεση δημοσίων ἔργων, τὸν τουρισμὸ, ἀκόμα

καὶ γιὰ τὸν προγραμματισμὸ μιᾶς ἀπλῆς ἡμερήσιας ἐκδρομῆς, ὁ ρόλος τοῦ καιροῦ εἶναι καθοριστικός.

Ὁ καιρὸς ἀλλάζει συνεχῶς, καὶ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ὁ ἄνθρωπος ἐνιωθε μεγάλη ἀνάγκη νὰ μπορεῖ νὰ προβλέπει τὴν ἐξέλιξί του. Ἦδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπὶ τῆς γῆς δράσης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχουμε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου στὸ *Κατὰ Λουκᾶν* εὐαγγέλιο (ιβ' 54-56):

«Ἐλεγε δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις· ὅταν ἴδῃτε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε, ὄμβρος ἔρχεται, καὶ γίνεται οὕτω· καὶ ὅταν νότον πνεόντα, λέγετε ὅτι καύσων ἔσται, καὶ γίνεται. Ὑποκριταί, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς οἴδατε δοκιμάζειν, τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς οὐ δοκιμάζετε;».

Εἶχαμε, λοιπόν, καὶ ἔχουμε καὶ σήμε-
ρα ἀκόμα τοὺς ἐμπειρικοὺς προγνώστες, κυρίως γεωργούς, ποὺ βλέποντας κάποια σημάδια στὸν οὐρανὸ λέγουν τί καιρὸ θὰ κάνει αὐριο.

Ἐπιστημονικὰ ὅμως ἔχουμε ἀνάπτυξη τῆς μετεωρολογίας ἀπὸ τὸν 17^ο - 18^ο αἰῶνα, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θερμομέτρου καὶ τοῦ βαρομέτρου, τῶν βασικῶν δηλαδὴ ὀργάνων μέτρησης, καὶ ιδιαίτερα ἀπὸ τὸν 19^ο αἰῶνα μὲ τὴν ἐφεύρεση τοῦ τηλεγράφου (πολὺ χρήσιμου γιὰ τὴ μετάδοση πληροφοριῶν), καὶ ἀκόμα περισσότερο στὴν ἐποχὴ μας, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν Η/Υ καὶ τῶν μετεωρολογικῶν δορυφόρων. Ἡ πρόγνωση τοῦ καιροῦ γίνεται σήμερα ἐπιστημονικὰ, τὸ τονίζουμε αὐτό, ὄχι ἐμπειρικά, ἀπὸ τοὺς προγνώστες μετεωρολόγους, οἱ ὁποῖοι εἶναι φυσικοὶ ἢ μαθηματικοὶ μὲ ἐξειδίκευση στὴ μετεωρολογικὴ ἐπιστήμη.

Θὰ σταθοῦμε σὲ κάποια σημεία, κυρίως ἐνημερωτικά, γι' αὐτὸ τὸ τόσο σημαντικό θέμα, χωρὶς ἰδιαίτερη ἐπιστημονικὴ ἐμβάθυνση, ἀλλὰ πάντως μὲ τρόπο ἔγκυρο. Θὰ ἀναφερθοῦμε πρῶτα στὸ τί γίνεται διεθνῶς, ἀφοῦ πολλὰ γίνονται σήμερα κάτω ἀπὸ διεθνῆ συνεργασία, καὶ ἀμέσως μετὰ θὰ ἐστιάσουμε στὴ χώρα μας.

Σὲ κάθε κράτος, ἡ δομὴ τῆς μετεωρολογικῆς ὑπηρεσίας ἔχει περίπου ὡς ἑξῆς: Ὑπάρχει ἡ κεντρικὴ ὑπηρεσία κάθε χώρας στὴν πρωτεύουσα, καὶ πολλοὶ μετεωρολογικοὶ σταθμοὶ (ΜΣ) στὴν ὑπόλοιπη χώρα. Αὐτοὶ οἱ περιφερειακοὶ ΜΣ στέλνουν σὲ τακτοὺς χρόνους (θὰ ἀναφερθοῦμε σὲ αὐτὸ παρακάτω) τὶς παρατηρήσεις τους στὴν κεντρικὴ ὑπηρεσία μὲ τηλεφώνο,

τερα σὲ αὐτά): α) τὰ βαρομετρικὰ χαμηλά, δηλαδὴ μεγάλες περιοχὲς ἀερίων μαζῶν ὅπου ἡ βαρομετρικὴ πίεση εἶναι χαμηλότερη ἀπὸ τὶς περιβάλλουσες αὐτὴν περιοχὲς, τὰ ὁποῖα φέρνουν κακὸ καιρὸ, καὶ β) τὰ βαρομετρικὰ ὑψηλά, πεδία ὑψηλῶν πιέσεων, ποὺ φέρνουν βελτιωμένο γενικὰ καιρὸ, ἀντίθετα ἀπὸ τὰ προηγουμένα συστήματα.

Ὁ προσδιορισμὸς ὅλων τῶν μετεωρολογικῶν παραμέτρων, δηλαδὴ τῆς θερμοκρασίας, τῆς ὑγρασίας, τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πίεσης, τῆς διεύθυνσης καὶ ἔντασης τοῦ ἀνέμου, τῆς τροχιᾶς ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν αὐτὰ τὰ συστήματα καὶ τῆς θέσης ποὺ θὰ ἔχουν μετὰ ἀπὸ 12 ὥρες ὡς καὶ 10 ἡμέρες, ἀπαιτεῖ πολὺπλοκοῦς ὑπολο-

Ἐπιστημονικὰ ἔχουμε ἀνάπτυξη τῆς μετεωρολογίας ἀπὸ τὸν 17^ο - 18^ο αἰῶνα, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θερμομέτρου καὶ τοῦ βαρομέτρου, τῶν βασικῶν δηλαδὴ ὀργάνων μέτρησης, καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν 19^ο αἰῶνα μὲ τὴν ἐφεύρεση τοῦ τηλεγράφου (πολὺ χρήσιμου γιὰ τὴ μετάδοση πληροφοριῶν), καὶ ἀκόμα περισσότερο στὴν ἐποχὴ μας, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν Η/Υ.

τηλέτυπο, φάξ ἢ Η/Υ.

Αὐτὲς οἱ παρατηρήσεις διοχετεύονται κατάλληλα κωδικοποιημένες σὲ ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστὲς γιὰ ἐπεξεργασία ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐπανεκπομπὴ μέσῳ διεθνῶν κυκλωμάτων σὲ μεγάλα παγκόσμια κέντρα, ὅπως τὸ Λονδίνο, ἡ Οὐάσιγκτον, ἡ Μόσχα κ.ἄ. Τὰ κέντρα αὐτὰ στελεχώνονται μὲ πολυάριθμο προσωπικὸ ὑψηλῆς στάθμης καὶ διαθέτουν Η/Υ τελευταίας τεχνολογίας, προγραμματισμένους κατάλληλα γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν βαρομετρικῶν συστημάτων.

Τὰ βαρομετρικὰ συστήματα, τὰ βασικὰ αὐτὰ συστήματα καιροῦ, εἶναι δύο εἰδῶν (θὰ ἀναφερθοῦμε παρακάτω ἀναλυτικώ-

γισμούς. Γιὰ νὰ βγοῦν τὰ ἀποτελέσματα ποὺ χρειάζονται γιὰ τὸ δελτίο καιροῦ, οἱ Η/Υ ἐκτελοῦν ἑκατομμύρια πράξεις σὲ ἐλάχιστο χρόνο, κάτι ποὺ θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ γίνεῖ μὲ ἀπλᾶ μέσα. Καὶ ἐδῶ φαίνεται ἡ τεράστια ἀξία τῶν Η/Υ στὴν ἐπίλυση φυσικομαθηματικῶν ἐξισώσεων σχετικῶν μὲ τὶς κινήσεις τῶν ἀερίων μαζῶν στὴν ἀτμόσφαιρα.

Μιλᾶμε ἐδῶ γιὰ διαφορικὲς ἐξισώσεις μὲ μερικὲς παραγῶγους, ποὺ περιγράφουν σὲ τρεῖς διαστάσεις τὴ ροὴ τῶν ἀερίων μαζῶν στὴν ἀτμόσφαιρα καὶ οἱ ὁποῖες μὲ τὰ ὑπάρχοντα μαθηματικὰ δὲν ἐπιδέχονται ἀναλυτικὲς λύσεις, ἀλλὰ προσεγγιστικὲς, μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀνάλυσης. Οἱ

έξισώσεις αυτές δεν είναι παρά οι έξι-σώσεις κίνησης του θεμελιώδους νόμου του Νεύτωνα, που άφορούν την οριζόντια κίνηση ενός μόνου μορίου άερα. Όμως να τονίσουμε ότι τα βαρομετρικά συστήματα, που αναφέραμε, αποτελούνται από πολύ μεγάλους αριθμούς μορίων. Αυτό και μόνο δείχνει πόσο δυσεπίλυτο είναι το πρόβλημα επίλυσης αναρίθμητων έξισώσεων με τους κλασικούς αλγεβρικούς τρόπους.

Η κινητήρια δύναμη που άσκείται εδώ πάνω στις άεριες μάζες δεν είναι μόνο μία, αλλά το άποτέλεσμα, ή συνισταμένη όπως λέμε στη Φυσική, πολλών δυνάμεων που άσκούνται πάνω στα μόρια του άερα, όπως ή δύναμη τής βαρύτητας, ή δύναμη τής βαροβαθμίδας (είναι ή δύναμη που προκύπτει μεταξύ αερίων μαζών λόγω διαφορών στη βαρομετρική πίεση από περιοχή σε περιοχή) και τέλος δυνάμεις τριβής, κεντρομόλου, κοριόλις λόγω ιδιοπεριστροφής τής Γης.

Το δελτίο πρόγνωσης του καιρού, για τη χώρα μας συγκεκριμένα, εκδίδεται

άπό την Έθνική Μετεωρολογική Ύπηρεσία (ΕΜΥ), και για τον πολύ κόσμο, σε έκλαϊκευμένη μορφή, από τα ΜΜΕ. Για να γίνει όμως αυτό και να φθάσουμε στην έκδοση του δελτίου, οι προγνώστες μετεωρολόγοι βασίζονται κατ' άρχας στις παρατηρήσεις πεπειραμένων μετεωρολόγων παρατηρητών στους μετεωρολογικούς σταθμούς (ΜΣ), που σε αριθμό φθάνουν και ίσως ξεπερνούν τους 100 σε όλη την επικράτεια, ήπειρωτική και νησιωτική. Οι μετεωρολογικοί σταθμοί (ΜΣ) είναι δύο ειδών: σταθμοί έπιφανείας και σταθμοί άνώτερης άτμόσφαιρας.

Στους ΜΣ έπιφανείας γίνονται μετρήσεις πολλών φυσικών παραμέτρων, όπως είπαμε και πριν, θερμοκρασίας περιβάλλοντος υπό σκιά, ύγρασίας, βαρομετρικής πίεσης, διεύθυνσης και έντασης άνεμου, θαβμού νέφωσης του ουρανού. Οι μετρήσεις αυτές μεταβιβάζονται στην κεντρική μετεωρολογική ύπηρεσία για έπεξεργασία, όπως γίνεται και διεθνώς. Αυτό γίνεται σε τακτικά χρονικά διαστήματα των έξι

ώρων και σε καθημερινή βάση.

Έκτος από τους ΜΣ έπιφανείας, που άναφέρουμε παραπάνω, σε κάθε χώρα υπάρχουν και ΜΣ άνωτερης άτμόσφαιρας. Σε αυτούς, με τη βοήθεια ειδικών συσκευών έδάφους, λαμβάνονται σε όρισμένη συχνότητα ήλεκτρομαγνητικά σήματα από μιá μικρή συσκευή που όνομάζεται ραδιοβολίδα, ή όποία ύψώνεται στην άτμόσφαιρα προσδεδεμένη πάνω σε ένα μεγάλο μπαλόνι γεμάτο με ύδρογόνο. Καθώς αυτή άνεβαίνει στην τροπόσφαιρα (τό μέρος της άτμόσφαιρας μέχρι τα 10 περίπου χιλιόμετρα ύψος, μέσα στο όποιο συμβαίνουν τα κυριότερα καιρικά φαινόμενα), λαμβάνονται αυτόματα μετρήσεις της θερμοκρασίας, της ύγρασίας, της έντασης και διεύθυνσης του άνεμου καθώς και της βαρομετρικής πίεσης σε διάφορες στάθμες ύψους μέχρι και το ύψος των 30 χιλιομέτρων, δηλαδή πάνω από το όριο της τροπόσφαιρας. Η διαδικασία αυτή όνομάζεται ραδιοβόληση, και τα δεδομένα της τηλεμεταδίδονται στους σταθμούς έδάφους.

Άλλά ποιá είναι περίπου ή τελική διαδικασία, για να έξαχθούν τα συμπεράσματα που θα βγάλουν τα δελτία καιρού για τις διάφορες περιοχές της χώρας μας,

συγκεκριμένα;

Σε γενικές λοιπόν γραμμές, κάθε μέρα στις 12:00 τοπική ώρα ένα έπιτελείο έπιστημόνων μετεωρολόγων, άξιοποιώντας τη θεωρητική τους κατάρτιση, την πείρα και τα κάθε λογής έξαλεία που διαθέτουν σήμερα, έπεξεργάζονται όλα τα στοιχεία και διατυπώνουν την πρόγνωση των έπόμενων ώρων και ήμερών.

Τá βοηθήματα που έχουν στη διάθεσί τους είναι οί χάρτες έπιφανείας, εκτός των όργάνων και των Η/Υ, που άπεικονίζουν τις πραγματικές θέσεις των βαρομετρικών χαμηλών, των μετώπων και των άντικυκλώνων (πεδίων δηλαδή ύψηλών πιέσεων), όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί πριν από 3 ώρες, καθώς δείχνουν οί τελευταίοι προγνωστικοί χάρτες. Οί χάρτες αυτοί, που άπεικονίζουν όλα τα μετεωρολογικά δεδομένα, σημειωμένα πάνω σε αυτούς με διεθνή συμβολισμό, χαράσσονται σε διάφορες στάθμες των 500 mbs (δηλ. 18.000 πόδια ύψος), των 850 mbs (δηλ. 5.000 πόδια ύψος) κ.ά., για να αναφέρουμε δύο πολύ σημαντικές στάθμες ύψους στην άτμόσφαιρα. Τα mbs ή έκτοπασκάλ, όπως λέγονται, είναι μονάδες άτμοσφαιρικής πίεσης. Επίσης σημαντικά βοηθήματα είναι οί φωτογραφίες από μετεωρολογικούς δορυφόρους και τα ραντάρ καιρού.

Με αυτά τα βοηθήματα διαμορφώνεται από τους μετεωρολόγους ή πρόγνωση του καιρού της χώρας μας (και της κάθε χώρας φυσικά), που άν και μικρή σε έκταση (132.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα), έν τούτοις σε χερσαίες και θαλάσσιες διαστάσεις είναι πολύ μεγαλύτερη. Έκτείνεται από την Κέρκυρα μέχρι τη Ρόδο, από το Καστελλόριζο μέχρι την Κρήτη και από τη Γαυδο μέχρι την Όρεστιάδα.

Έπιπλέον, ή χώρα μας έχει έδαφική άνομοιομορφία. Δέν είναι μιá συμπαγής πεδινή χώρα, όπως π.χ. ή Πολωνία και έν μέρει ή Γαλλία, άλλα υπάρχει συνεχής

έναλλαγή βουνών και πεδιάδων, νησιών, θάλασσας και ποικίλης μορφολογίας κόλπων. Αυτή ή σύνθετη κατανομή και μορφολογία του εδάφους είναι και μιὰ βασική αιτία και για τὸ ὅτι ὁ καιρὸς διαφέρει ἀπὸ περιοχή σὲ περιοχή, καμμία φορὰ σημαντικά, καθὼς και για τὴ δυσκολία ποὺ παρουσιάζει ἡ πρόγνωση τοῦ καιροῦ για τὴ χώρα μας.

Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἡ Ἀττική, ὅπου ζεῖ ὁ μισὸς πληθυσμὸς τῆς χώρας, ἡ ὁποία περιβάλλεται κατὰ τὰ $\frac{3}{4}$ περίπου ἀπὸ θάλασσα, και ἀκόμη ὁ ὄρεινὸς ὄγκος, με τὴ διάταξη τῶν τριῶν βουνῶν, τῆς Πάρνηθας, τῆς Πεντέλης και τοῦ Ὑμηττοῦ, δημιουργεῖ μεγάλο βαθμὸ δυσκολίας στὴν πρόγνωση τοῦ καιροῦ.

Βασικὸ ἐπιβαρυντικὸ στοιχεῖο εἶναι ὅτι τὰ τελευταῖα 40 περίπου χρόνια τὸ μικροκλίμα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς πρωτεύουσας ἔχει ἀλλάξει ἐξαιτίας τῆς συνεχοῦς δόμησης, ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ὡς τὴ Ραφίνα και ἀπὸ τὰ βόρεια προάστια ὡς τὰ νότια, με τὶς ψηλὲς οἰκοδομές, τὸ τσιμέντο, τὴν ἄσφαλο, τὸ ἐλάχιστο πράσινο, τὰ κλιματιστικά, τὶς ἐκπομπὲς καυσαερίων ἀπὸ ἑκατοντάδες χιλιάδες αὐτοκίνητα, τὶς κεντρικὲς θερμάνσεις και τὰ ὅποια ἐργοστάσια ἔχουν ἀπομείνει (δεδομένης τῆς ἀποβιομηχάνισης τῆς χώρας τὰ τελευταῖα χρόνια), σὲ συνδυασμὸ με τὰ ψηλὰ κτήρια τῆς παραλιακῆς ζώνης και τὴν ἀναρχὴ δόμηση μέχρι και τὴ μέση τοῦλάχιστον τοῦ ὕψους κάθε βουνοῦ.

Αὐτὸ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸ φαινόμενο «θερμῆς νησίδας», ὅπως τὸ ὀνομάζουν οἱ ἐιδικοί, τὸ ὁποῖο ἐιδικὰ τὸ καλοκαίρι κάνει τὶς ζέστες πιὸ ἀνυπόφορες στὶς ἀστικές μας περιοχὲς, δηλαδὴ μετατρέπει τὴν πόλη σὲ μικρὴ κόλαση.

Ἕνας ἀναγνώστης ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ παρακολουθήσει τὴν ἐξέλιξη τοῦ καιροῦ στὴ χώρα μας πιὸ ἐνεργὰ θὰ χρειαζόταν ὡς ξεκίνημα νὰ κάνει μιὰ ἐνημερωτικὴ ἐπίσκεψη στὰ γραφεῖα τῆς ΕΜΥ και νὰ

παρακολουθήσει στὰ ΜΜΕ κάποια δελτία καιροῦ (ἂν εἶναι χρήστης τοῦ διαδικτύου, ἐκεῖ βρίσκει πάρα πολλὰ στοιχεῖα). Σὲ δεύτερο στάδιο, θὰ χρειαζόταν νὰ ἔχει στὴ διάθεσή του 3-4 μετεωρολογικοὺς χάρτες ἐπιφανείας, γνωρίζοντας βέβαια πρῶτα τὰ σύμβολα τοῦ καιροῦ ποὺ σημειώνονται πάνω σ' αὐτούς. Θὰ μπορούσε, ἂν θέλει, νὰ ἀγοράσει ἓνα μεταλλικὸ βαρόμετρο για τὴν παρακολούθησή τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πίεσης και ἓναν ἀνεμοδείκτη.

Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικά, σ' αὐτὸ τὸ σημείο, δύο προγνωστικὰ σημεῖα ἐπιστημονικῆς φύσεως, ποὺ δὲν ἔχουν καμμία σχέση με τὰ ἐμπειρικὰ προγνωστικὰ σημεῖα τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου – ἂν και μερικὰ ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔχουν κάποια ἀξία.

Πρῶτον, οἱ καιρικὲς καταστάσεις παρελαύνουν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς και προχωροῦν με μιὰ μέση ταχύτητα 50 χλμ. τὴν ὥρα. Ἔτσι, ὁ καιρὸς ποὺ εἶναι σήμερα 800-1200 χλμ. δυτικά, αὔριο πολὺ πιθανὸν νὰ βρίσκεται στὴ γειτονία μας.

Δεύτερον, ἀνεμοὶ γενικὰ ἀνατολικῶν διευθύνσεων με βαρομετρικὴ πτώση μᾶς προειδοποιοῦν για κακοκαιρία. Καὶ ἀνεμοὶ γενικὰ δυτικῶν διευθύνσεων με ἀνοδο τοῦ βαρομέτρου μᾶς δείχνουν ὠραῖο καιρό.

Ἐν κατακλείδι, στὴ χώρα μας ὅλα τὰ φαινόμενα ὀφείλονται στὶς δράσεις δύο ἀντικυκλῶνων (τῶν Ἀζόρων νήσων ὁ ἓνας, ὁ Σιβηρικὸς ὁ ἄλλος, ἀπὸ Βορρὰ πρὸς Νότο) και δύο ὕφεσεων τῆς Μεσογείου, ποὺ σχηματίζονται μεταξύ τῶν προηγουμένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργίου Ἰ. Μακρῆ, *Ὁ καιρὸς*.
Λεων. Καραπιπέρη, *Περιγραφικὴ Μετεωρολογία*, Ἀθήνα 1967.
Ἰ. Δ. Ζαμπάκα, *Γενικὴ Κλιματολογία*, Ἀθήνα 1981.
Γιώργου Ἰ. Μελανίτη, *Ὁ καιρὸς και τὰ μυστικά του*, Ἔστια, Ἀθήνα 2005.

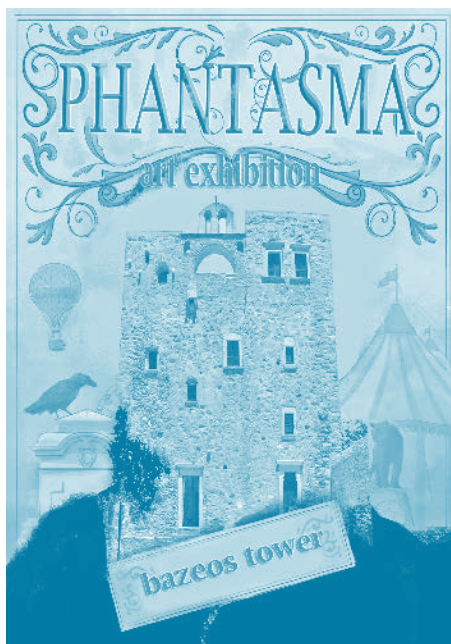
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ
Φυσικὸς Μετεωρολόγος

ΘΕΡΙΝΕΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Τὸ καλοκαίρι θεωρείται ἀπὸ πολλοὺς ὡς κατάλληλος χρόνος γιὰ τὴν ἔκθεσι καλλιτεχνιμάτων στοὺς χώρους ὅπου παραθερίζει τὸ κοινὸ τῶν μεγαλουπόλεων. Γιὰ πολλὰ χρόνια καλλιτεχνικὸ γεγονός τοῦ θέρους ἀποτελοῦσε ἡ διοργανουμένη ἔκθεσι στὸ Ἴδρυμα Γουλιανδρῆ στὴν Ἄνδρο. Στὶς ἡμέρες μας οἱ ἐκθέσεις καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ δρώμενα διοργανώνονται σὲ ὅλοεν καὶ περισσότερα νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους. Στὸ σημερινὸ μας σημεῖωμα θὰ σταθούμε (κριτικῶς) σὲ δύο ἐκθέσεις τὶς ὁποῖες γνωρίσαμε μέσῳ τῶν ἐφημερίδων καὶ μᾶς προεβλημάτισαν τόσο γιὰ τὸ περιεχόμενο, ὅσο καὶ γιὰ τὴν σκοποθεσία τους. Παρουσιάστηκαν ἡ μὲν πρώτη στὴν νῆσο Νάξο καὶ ἡ δεύτερα στὴν νῆσο Πάτιμο.

Στὴν Νάξο, τὸ νησὶ τοῦ μεγίστου Νηπιτικοῦ Πατρὸς τῶν νεωτέρων χρόνων ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, στὸν Πύργο Μπαζαίου, ὠργανώθη ἔκθεσις ὑπὸ τὸν τίτλο «Φαντάσματα». Ἀναφέρομε συνοπτικῶς τὸ περιεχόμενό της: «Ἐνα πλοῖο ταξιδεύει πάνω σὲ χιλιάδες μπουκάκια, ἕνα πουλὶ βρίσκεται βαλσαμωμένο στὸν θρόνο τοῦ ἐπισκόπου, μικρὰ καὶ μεγάλα κουδούνια χτυποῦν σὲ ἀνεπαίσθητο χρόνο σὰν νὰ περνοῦν κοπάδια ζώων, μαρμαρόσκονη ποὺ θυμίζει τὸ Αἶγαῖο, φαντασίωσι ἐνὸς δάσους, τοτέμ, βωμοὶ ἢ καὶ πηγὲς ἐξορκισμοῦ κακῶν σκέψεων καὶ φόβων, βίντεο, ψηφιακὰ ἔργα κοσμοῦν τὸν Πύργο Μπαζαίου, ποὺ εἶναι ἀπὸ μόνος του ἕνα κόσμημα» (Καθημερινὴ 6.8.2017).

Θὰ εἶχαμε προσπεράσει τὴν ἀνωτέρω ἔκθεσι, ἐὰν δὲν μᾶς τραβοῦσε τὴν προσοχὴ ἡ παρακάτω ἀποστροφὴ τοῦ

ἰδιοκτίτου τοῦ Πύργου Μπαζαίου καὶ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκθέσεως: «Μπορεῖ κάποτε νὰ ἔβρισκες τὴν παρηγοριὰ στὴ θρησκεία, σήμερα ὁμως ἡ θρησκεία δὲν εἶναι χώρος ἀνεκτικὸς στὴ διαφορετικότητα, ἄρα βιώνεις καὶ τὴν ἀπόρριψη πλέον. Θεωροῦμε ὅτι μόνον ἡ τέχνη πλέον στὶς σύγχρονες κοινωνίες μὲ τὰ τόσα δεινὰ μπορεῖ νὰ προσφέρει ἀνακούφιση, παρηγοριὰ καὶ τελικὰ θεραπεία» (Καθημερινὴ 6.8.2017).

Κατὰ τὸν φιλόμουσο ἐπιμελητὴ ἢ Τέχνη παρηγορεῖ καὶ θεραπεύει, ἐνῶ ἡ θρησκεία ὄχι. Τὰ καράβια μὲ τὰ πλαστικὰ μπουκάκια καὶ οἱ λοιπὲς ἀσυναρτησιές παρηγοροῦν καὶ θεραπεύουν περισσότερο ἀπὸ τὴν Ἕμνολογία τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς Παρακλητικὸς Κανόνες στὴν Παναγία μας, τοὺς ὁποῖους ψάλλομε τὴν περίοδο τοῦ Δεκαπενταυγούστου. Καὶ διατυ-

πώνονται οι απόψεις αυτές από έναν συντοπίτη του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου, αυτής της τόσο σπουδαίας και χαρισματικής μορφής του 18^{ου} αιώνας, ήγετικής φυσιογνωμίας των Κολλυβάδων, ανθρώπου εύρειας και βαθείας μορφώσεως και παροιμιώδους μνήμης, αφού γνώριζε από στήθους βιβλία όλόκληρα της βιβλικής και πατερικής γραμματείας. Η Τέχνη ή όποια υπηρετεί το ύψηλο και το αγαθό και το θείο μπορεί να δώσει κάποια πα-

Καλές είναι οι εκθέσεις και τα δρώμενα Τέχνης, όταν σέβονται τον επισκέπτη ενός τόπου και όταν συνάδουν με την παράδοσι και την Ιστορία αυτού του τόπου, τον οποίο επισκέπτεται και προσπαθεί να ανακαλύψη κατά την διάρκεια των διακοπών του.

ραμυθία (παρηγοριά), αλλά όχι και να υποκαταστήσει την ζωσα πίστι και την εν πνεύματι και αληθεία προσκύνησι και λατρεία του Τριαδικού Θεού.

Στην άλλη έμβληματική νήσο, στην Πάτμο, όπου ο έπότης των θείων αποκαλύψεων ευαγγελιστής Ιωάννης συνέγραψε την *Αποκάλυψη*, οργανώθη μία άλλη έκθεσις. Αυτήν την φορά ή καλλιτέχνης προέβαλε το γυμνό ανθρώπινο σώμα μέσα σε θαλασσινά τοπία. Περιγράφει το έργο της ως εξής:

«Ζωγραφίζω βιωμένους προσωπικούς παραδείσους, την εύτυχία, τη χαλάρωσι, την ένωσι με την φύση, τον έρωτισμό που νιώθουν οι λουόμε-

νοι μέσα στο νερό. Νομίζω ότι όλη ή ύπαρξη είναι μιá λεπτή ισορροπία της επίγνωσις ότι οι εύτυχισμένες στιγμές είναι πολύτιμες και πρέπει να τις αναγνωρίζουμε και να τις εκτιμάμε. Ζωγραφίζω λοιπόν τα σύνορα της εύτυχίας, απομονωμένης από το πριν και το μετά. Δεν υπάρχει χρόνος, μόνο τόπος. Έπικεντρώνομαι στον άχρονο καθαρό χώρο που είναι ή ήρεμος προσωπικός χώρος» (<http://www.huffingtonpost.gr>).

Η εύτυχία, λοιπόν, είναι κατά την ζωγράφο τό (άπεγάδιαστο, σφρηγυλό και νεανικό) γυμνό σώμα του ανθρώπου μέσα στην θάλασσα. Κι αυτό το εκθέτει σε ένα νησί μνημείο των όραμάτων και των βιωμάτων του αποστόλου Ιωάννου! Στα κείμενα του ευαγγελιστού της αγάπης φανερώνεται ή αληθής διάστασις της εύτυχίας του ανθρώπου, ή όποία βιούται και αποδεικνύεται ανελλιπώς και διαχρονικώς στην Έκκλησία: το θεανθρώπινο Πρόσωπο του Ίησου, «δ έθεασάμεθα και αι χείρες ήμων έψηλάφησαν» (Α΄ Ιω. 1:1).

Καλές είναι οι εκθέσεις και τα δρώμενα Τέχνης, όταν σέβονται τον επισκέπτη ενός τόπου και όταν συνάδουν με την παράδοσι και την Ιστορία αυτού του τόπου, τον οποίο επισκέπτεται και προσπαθεί να ανακαλύψη κατά την διάρκεια των διακοπών του.

Τα άνωτέρω περιστατικά, νομίζομε ότι θα πρέπει να κινητοποιήσουν τους υγιώς σκεπτομένους, ώστε το επόμενο θέρος να οργανωθούν από τις κατά τόπους Μητροπόλεις και τις Δημοτικές Αρχές εκθέσεις και δρώμενα οι όποιες να προβάλλουν την ιστορία και τις προσωπικότητες (έκκλησιαστικές και έθνικές) εκάστου εύλογημένου τόπου της πατρίδος μας.

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΤΣΕΛΙΚΑΣ

«Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος». Τὴ φράση αὐτὴ τοῦ Κοινωνικοῦ ἀπὸ τὸν ΡΑ΄ Ψαλμὸ ψέλλισαν αὐθόρμητα τὰ χεῖλη μας ὡς κατευόδιο γιὰ τὴν εἰς Κύριον ἐκδημία τοῦ φιλάτου Ἐμμανουὴλ Τσελίκας. Ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ πίστις ὅτι «δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι» μετατρέπουν τὸν βαθὺ πόνου γιὰ τὴ μεγάλη ἀπώλεια σὲ χαρμολύπη, καὶ αὐτὴν σὲ οὐσιαστικὴ χαρά.

Ἀξιομνημόνευτες οἱ ἀρετὲς τοῦ μεταστάνοτος. Διέθετε χριστιανικὸ ἦθος, ἐπιστημονικὸ ἦθος καὶ συναδελφικὸ ἦθος. Ἀπὸ ἠλικίας οἱ πνευματικὲς του ἀναζητήσεις τὸν ἔφεραν στὴ Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσι καὶ στὸν κύκλο τῶν «Ἀκτίων».

Εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν γνωρίσω μαζί με τὴν ἐκλεκτὴ του οἰκογένεια στὴν Κέρκυρα, ὅπου ὑπηρετήσε ὡς ὑγιεινολόγος καὶ ἄφησε σπάνιες ἐντυπώσεις, διότι με τρόπον ὑποδειγματικὸν τὰ ἀσθενῆ ἐθεράπευε καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσε, ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινῶν, ἀλλὰ δίκαιος καὶ ἴσος σ' ὅλες του τίς πράξεις, πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ὁμιλῶν, ὅπως λέει κι ὁ ποιητής. Δὲν δίστασε βέβαια, κάνοντας πρᾶξη τὸ τοῦ Ἱπποκράτους «*κάλλιον τὸ προλαμβάνειν ἢ τὸ θεραπεύειν*», νὰ συγκρουσθεῖ με τὸ ἐκεῖ ἰατρικὸ κατεστημένο καὶ με τὰ ἄνομα συμφέροντα. Ἡ πολύτιμη ἐμπειρία ποὺ ἀπέκτησε, διότι ὡς πολυταξιδεμένος «*πολλῶν ἀνθρώπων ἶδεν ἄστυα καὶ νόον ἔγνων*», τὸν βοήθησε σημαντικὰ στὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ του ἔργου.

Ὁ μεταστάς, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τοῦ δεινοῦ συζητητοῦ. Ἡ ἡρεμία του καὶ ἡ ἐπιχειρηματολογία του σὲ ἀφώπλιζαν. Εἶχε ἐπίσης τὸ χάρι-

σμα τῆς κοινωνικότητος, τὴν ὁποία ἐξέφραζε μέσω τοῦ καλλιτεχνικοῦ του ταλέντου ὡς χαρισματικὸς ζωγράφος, ἀλλὰ καὶ με τὴ σημαντικὴ προσφορά του στὸν Φάρο Τυφλῶν Καλλιθέας. Τὸ ἀξιολογώτατο

περιοδικό του ποικίλης ὕλης, τὸ *Γράμμα*, ὑπῆρξε ἓνα οὐσιαστικὸ μέσο ἐπικοινωνίας μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποδεκτῶν τοῦ περιοδικοῦ.

Ὁ ἀγαπημένος μας ἐν Χριστῶ ἀδελφὸς ὑλοποίησε τὸ σύνθημα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «*Σοφισθῆναι καὶ οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς καὶ φωτίσαι· ἐγγίσαι Θεῷ καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους*». Ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο ἀντιμετώπισε τὴν ἀπώλεια τοῦ ἀγαπημένου του υἱοῦ Γιώργου καὶ τῆς συζύγου του Βάσως ἀποτελεῖ μάθημα γιὰ ὅλους μας.

Ἄν ἐμεῖς οἱ περιλειπόμενοι θλιβόμεθα γιὰ τὸν ἀποχωρισμό, ὡς Χριστιανοὶ χαίρομεθα καὶ ζηλεύομε τὸν μεταστάνα, βέβαιοι ὄντες ὅτι ὁ δωροδότης καὶ δικαιοκρίτης Κύριος θὰ τοποθετήσει τὸν ἀγαπημένο μας Ἐμμανουὴλ μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν Αὐτοῦ.

Ἀγαπημένε μας, ἀξιωμακάριστε καὶ ἀείμνηστε ἀδελφέ μας, *ἀντίο* (a deo, adieu = στὸν Θεό), με τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ξανασυναντηθοῦμε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΡΓΙΝΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Η ΕΠΙΒΕΒΑΙΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΨΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ ΦΑΛΜΕΡΑΓΙΕΡ

Κύριε Διευθυντά,

Από τὰ φοιτητικά μου χρόνια –πρό 75 και πλέον ἐτών– θυμούμαι τὴ διάψευση τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Φαλμεράγιερ, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριξε ὅτι *οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες δὲν εἴμεθα ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων!*

Ὁ Ἀλέξανδρος Τσιριντάνης, Καθηγητὴς Νομικῆς καὶ Φιλοσόφος, βαθῆς μελετητῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῶν φιλοσόφων τῆς, ἀντέτεινε ὡς «ἀδιάσειστη ἀπόδειξη» τοῦ ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες εἴμεθα γνήσιοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὸ ὅτι *«εἴμεθα ἴδιοι καὶ ἀπαράλλακτοι μὲ τὸς προγόνους μας στὰ ἐλαττώματά μας».*

Τώρα ὁμως ἔρχεται καὶ ἡ «γονιδιακὴ ἐπιβεβαίωση» ἀπὸ «ἀνάλυση τοῦ DNA, ποὺ κατέγραφε γενετικὴ συγγένεια καὶ προσμείξεις ἀπὸ ἀνατολικούς καὶ βορείους πληθυσμούς». Ἡ ὑπαρξὴ γενετικῆς συγγένειας καὶ συνέχειας μεταξὺ τῶν Μινωιτῶν, τῶν Μυκηναίων, ἀτόμων ἀπὸ τὴν Πισιδία στὴ νοτιοδυτικὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ἀποδεικνύ-

εται μὲ τὴ διαδικασία προσμείξεων ἀπὸ βόρειους καὶ ἀνατολικούς πληθυσμούς μὲ μελέτη γενετικοῦ ὕλικου ἀπὸ διεθνή ομάδα ἐρευνητῶν, ἡ ὁποία δημοσιεύθηκε στὴν Ἐπιθεώρηση *Nature*, 2 Αὐγούστου 2017.

Πρόκειται γιὰ μελέτη τῆς συνεργασίας ἐπιστημόνων ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Οὐάσινγκτον, τὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Χάρβαρντ στὶς Η.Π.Α. καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτο Μάξ Πλάγκ στὴ Γερμανία, μαζί μὲ ἀρχαιολόγους καὶ ἄλλους συνεργάτες στὴν Ἑλλάδα, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Ἑρευνας Φυσικῶν Ἐπιστημῶν «Δημόκριτος». Μὲ αὐτὴν καταρρίπτεται ἡ θεωρία τοῦ Φαλμεράγιερ, κατὰ τὴν ὁποία οἱ Μυκηναῖοι καὶ οἱ μετέπειτα ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξαλείφθηκαν κατὰ τὸν Μεσαίωνα (*Καθημερινή*, 4 καὶ 13/8/2017).

Μετὰ τιμῆς

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ

Καρδιολόγος

Ἄμ. Καθ. Παθολογίας Παν. Ἀθηνῶν

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὸς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

- α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081. Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ρητῶς τὸ ὄνοματεπώνυμό σας.
- β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλή. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση δὲν προβλέπεται ἐπι-

βάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

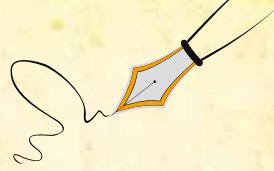
- δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.
- ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιὰτὶ ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

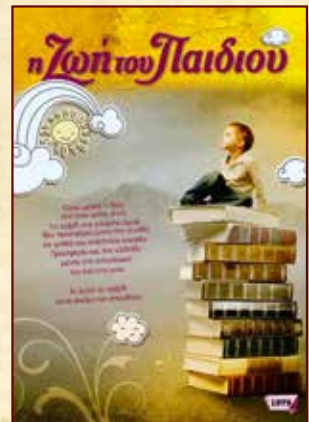
- IBAN: GR1102602010000940100366081
- BIC/Swift Code: ERBKGRAA

Άξιζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στή γυναίκα, στήν πνευματική καὶ κοινωνική της παρουσία.

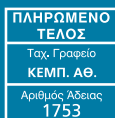

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης για εκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό της “Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό της νεότητας καὶ τὴ σφραγίδα της πίστεως καὶ της παιδείας.

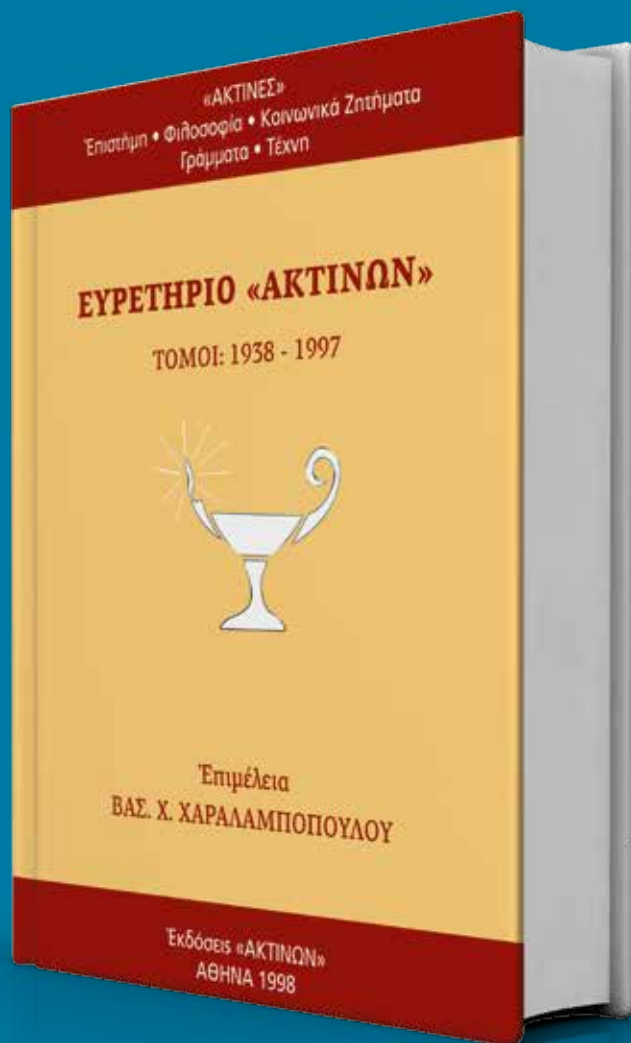
Τὸ μηνιαίο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολύτιμος πνευματικός φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ: όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες» καθώς και τό εύρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»

Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023